لە بنیات و شێوازەوە تا خوێندنەوەی کلتووریی.. ئاری عوسمان خەیات*

(بەرەو دامەزراندنی قۆناغی شیعریی پاش نۆ شاعیرەکە)

کورتە:
ئەم توێژینەوەیە خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی زانستی و میتۆدگەرایە بۆ دەقی شاعیرانی بەشداربووی کۆڕی شیعریی (با تاوێک دانیشین)، کە بریتی بوون لە بەڕێزان: (سەردار نەرێ، سەلام خەلیفە، شکار محەمەد، عومەری مەلا، هیوا موسا، ئارام حاجی، ئەکرەم هەواس، پەروەز هوما و عەلی نارەنی)، کە لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦-١٠-١٠) لە هۆڵی (بەڕێوەبەرێتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەری گەرمیان) بەڕێوەچوو.
پێش ئەوەی پوختەی ناوەڕۆکی توێژینەوەکە بخەینە ڕوو، پێویستە ئەوە بڵێین، کە مەبەست لە ئامادەکردنی ئەم توێژینەوەیە، دەستپێکی هەنگاوێکە بۆ دامەزراندنی قۆناغێکی شیعریی نوێ لە گەرمیان، کە دەشێ بە (قۆناغی شیعریی پاش نۆ شاعیرەکە) ناوزەد بکرێت، ئەمەش لە پێناو تێپەڕاندنی فەزای سۆشیال میدیای ڕووکەشگەرا و بردنی دەقەکان بۆ ناو پانتایی پرۆسەی ڕەخنەی ئەکادیمی، کە بەوەش ڕەگەزەکانی سێگۆشەی (دەق- خوێنەر- ڕەخنە) بەیەکەوە دەبەسترێتەوە.
هەڵبەت هەوڵ و هەنگاوێکی وەها، بە تەنها کەسێک و بە تەنها یەک توێژینەوەیش مەیسەر نابێت، بەڵکوو پێویستمان بە کاری جدیی و پشوودرێژیی هەموو دڵسۆزێکی وشەی زمان و ئەدەبی کوردی هەیە، بەتایبەت شاعیران، خوێنەرانی شیعر و ئەدەبدۆستان و ئەو ڕەخنەگرانەی کە لە بواری توێژینەوەی ئەدەبیدا دەتوانن جێدەستێکیان هەبێت. هەر لەم ڕوانگەوە ئەم توێژینەوەیە هاوکات دەبێت لەگەڵ ڕاگەیاندنی پڕۆژەی (سەکۆی ڕەخنەی ئەدەبیی گەرمیان)، کە سەکۆیەکی بەردەوام و کراوە دەبێت بۆ سەرجەم ڕەخنەگران، مامۆستایان و قەڵەمە ئەکادیمییەکانی ناوچەکە تا لە ڕێگەی خوێندنەوەی زانستیی خولییەوە بۆ شیعر، ڕۆمان و بەرهەمە ئەدەبییەکانی نووسەر و شاعیرانی ناوچەکە، فەزای تاکلایەنەی (بیستن، چەپڵەلێدان و لایککردن) بگوازنەوە بۆ فەزایەکی کراوەی دیالۆگ و کارلێکی زانستی دوور لە مەرایی و ڕووگیریی.
لە توێژینەوەکەدا پلەبەندییەکی زانستیمان گرتووەتەبەر، کە لە خوێندنەوەیەکی گشتیی دەقی شیعرەکانەوە دەست پێ دەکات و دواتر

لە ڕوانگەی بنیاتگەریی و شێوازگەرییەوە تا دەگاتە ڕەخنەی کلتووریی شیکارییان بۆ دەکرێت.
لە ئاستی تیۆریی فۆڕمالیزمدا، ڕەگەزی (بەهای زاڵ) لەناو دەقەکاندا دەستنیشان کراوە و بەسەر چوار ئاراستەی شیعریدا پۆلێن کراون: (ساتیری ڕەش، تراژیدیای تراوماتیک، وێنەگەرایی دیجیتاڵی و هەڵوەشاندنەوەی زمانیی هێماکان).
لە ئاستی شیکاریی کلتووریشدا، توێژینەوەکە ڕوونی دەکاتەوە، کە (تێمای جەنگ، تراومای ئەنفال و دەرئەنجامە دیجیتاڵییەکانی) بوونەتە بە بەرەی پشتی ئاگایی شاعیرانەی ناوچەکە.
لە کۆتاییشدا لەڕێگەی دەقە شیکارکراوەکانەوە (وەک نموونەیەک لە شیعری هاوچەرخی کوردیی لە دەڤەری گەرمیاندا) سێ قەیرانی بونیادیمان لە ئەزموونی شیعریی شاعیرەکاندا دەستنیشان کردووە، کە تێپەڕاندنیان مەرجێکی بنەڕەتییە تا زەمینەی ڕاستەقینە بۆ لەدایکبوونی (قۆناغی پاش نە شاعیرەکە) بڕەخسێنرێ.

لەبری پێشەکی:
هەڵبەت چالاکییەکی لەو جۆرەی کۆڕە شیعرییەکەی (١٠-١٠-٢٠٢٦)، کە لە یەک کات و لەناو یەک هۆڵدا ئەزموونی نە شاعیری دیاری یەک ناوچەی کوردستان کۆببێتەوە، هەر لە سەرەتاوە بەلای منەوە وەک ڕووداوێکی ئەدەبی و کلتووریی گرنگ تەماشاکراوە، هەر بۆیەش بڕیاری ئامادەبوونم دا. بڕیارەکە هاوکات بوو لەگەڵ ئەو تێڕوانینە ڕەخنەئامێزەی کە مێژوویەکی هەیە لەلای من لەبارەی دەخی ئەدەب و شیعر بەتایبەتی لە گەرمیان و بەگشتی لە تەواوی کوردستانیشدا، کە هەمیشە جێی تێڕامان و هەڵوەستە لەسەرکردنم بووە، بەتایبەت لەم چەند ساڵەی دواییدا، کە فەزای سۆشیال میدیای چاوبەستکەر، بەسەر تەواوی ژیانی ئێمەدا زاڵە بووەو خەریکە شیعر و ئەدەبیش لەگەڵ خۆیدا ڕاپێچ دەکات!
خۆ من لەوە تێدەگەم، کە ئەم دەخە ئەدەبییە، بەشێکە لەو فەزا گشتییە نەرێنییەی بەسەر جیهانی ئەمڕۆماندا داسەپاوە، بەڵام ڕاستییەکەی من لەو جۆرە کەسانەم، کە بڕوام وایە (دەستگرتنی ئاوبردوو بە پووشەوە، ئەوپەڕی یاخیبوونە لە دەخی داسەپاو)، هەر لەم ڕوانگەوە پاش کۆتاییهاتنی کۆڕەکە، داوام لە نە شاعیرە ئازیزەکە کرد، کە دەقی شیعرەکانی خۆیانم پێ ببەخشن تا خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی زانستییان بۆ ئەنجام بدم. ئەم هەنگاوەم لە لای خۆمەوە ناولێنا (قۆناغی شیعریی پاش نە شاعیرەکە)، بەوهیوایەی ببێتە زەمینەیەک بۆ دامەزراندنی ڕەخنەی ئەدەبی لە فۆرمە زانستییەکەیدا، چونکە زیندوێتیی هەر دەقێک بەندە بەو کاریگەرییەی

کە لەسەر خوێنەر بەجێی دەهێڵێت و ئەرکی سەرەکیی ڕەخنەیش ڕێک لەم خاڵەوە دەست پێ دەکات تا سێگۆشەی (دەق- خوێنەر- ڕەخنە) پێبکاتەوەو کردەی بەرهەمهێنانی دەق بباتە ئاستی داهێنان و گیانێکی نوێی پێ ببەخشێت.
لە هەنگاوی یەکەمدا، وەک خوێنەرێکی ئاسایی و لە ئاستێکدا، کە چێژی ئیستاتیکیی خوێنەرانەم بەر هۆشیاریی پرسیاری ڕەخنەگرانەم نەکەوێت، توانیم دەقەکان بخوێنمەوە، لەم ئاستەدا ڕووبەڕووی نەخشێکی فرەڕەنگ و پڕ لە بەستی شیعری بوومەوە، کە تێیدا هەشت دەقی دیاری ئەم دەڤەرە سەرنجمیان ڕاکێشا، بەشێوەیەکی ئەوتۆ، کە هەستم بە پشکۆیەکی گەش لە ئاگردانی شیعریی گەرمیاندا کرد. نووسینگەلێک، کە نە تەنها نیشانەی زیندوویەتیی هۆشیاریی شاعیران و بەخشندەیی ڕەسەنی ئەم دەڤەرەن، بەڵکوو بەڵگەی کرانەوەی ئاسۆیەکی نوێن بە تێپەڕاندنی خەمڵکیی باو و نوێکردنەوەی زمانی ئەدەبی. ئەم دەقانە ئومێدێکی گەورەیان لە ناخمدا ژیاندەوە، کە شیعری هاوچەرخی ناوچەکە (وەک بەشێکی دانەبڕاوی شیعری هاوچەرخی کوردی) خاوەنی دەنگ، ڕووخسار و توانایەکی بەهێزی خۆڕسکەو شایستەی ئەوەیە بە سەربەرزییەوە ببرێتە بەر تاقیکردنەوەی خوێندنەوەی ڕەخنەیی زانستییانەی جدی، نەک تەنها پیاهەڵگوتن و وەسفکردنی کوێرانە.
لە هەنگاوی دواتردا، بە دیدێکی ڕەخنەگرانەوە، کە ئیتر هۆشیاریی پرسیار و کونجکۆڵیی دۆزینەوەی کەلێنەکان پاڵنەر بوون بۆم، چوومە ناو جیهانی دەقەکانەوە، تا بتوانم وەک نموونەیەکی زیندووی هۆشیاریی ئەدەبی، بیانخەمە بەر پرۆسەی شیکارییەوە.
کاتێک لە ڕوانگەی شیکارییەکی پانۆراماییەوە تەماشای کۆی ئەم دەقانە دەکەین، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک ئەزموونی جیاواز دەبینەوە، کە لە نێوان یاخیبوونی زمانەوانی، هەوڵی بنیاتگەریی و داخورانی شێوازیی و زمانیدا دەخولێنەوە. لەم هەنگاوەیاندا هەوڵ دەدەین بە بێلایەنییەوە دەستنیشانی خاڵەکانی بەهێزیی و لاوازیی ئەم دەقانە بکەین، تا وێنەیەکی دروست لەسەر حەقیقەتی ئاستی شیعر لە ناوچەکەدا بخەینە ڕوو.

یەکەم/ خوێندنەوەی گشتیی دەقەکان:

لەم تەوەرەدا، پێش چوونەناو شیکاریی ورد و پارچەپارچەکردنی ڕەگەزە شێوازی و زمانییەکان، خوێندنەوەیەکی گشتی و سەروو-دەقی بە کۆی دەقە هەڵبژێردراوەکان دەکەین. ئامانج لەم خوێندنەوە گشتییە، بەرکەوتنی یەکەمینە لەگەڵ جیهانبینیی شاعیران و ناسینەوەی ئەو فەزا ئیستاتیکی و فیکرییە بەرفراوانەی کە دەقەکانی تێدا بەرهەم

هاتوون. لەم ئاستەدا، هەوڵ دەدرێت دەقەکان وەک یەکەیەکی بونیادیی سەربەخۆ سەیر بکرێن، تا ڕووبەری لادانە زمانییەکان، وێنە شیعرییە دیارەکان و شێوازی ئامادەیی ڕەمزەکان دەستنیشان بکرێن، ئەمەش وەک زەمینەسازییەکی پێویست و ڕێخۆشکەر بۆ بەئاکامگەیاندنی شیکارییە وردەکانی تر لە ئاستەکانی فۆرمالیزم، شێوازگەریی و ڕەخنەی کلتووریدا.

دەقی (گوو) لە ژینگەیەکی ئەدەبیی یاخیدا لەلایەن (سەردار نەجمە)ی شاعیرەوە بەرهەم هێنراوە، کە تێیدا دەستکاریی چەمکی جوانی و سەرچاوەی بەهای مرۆیی دەکات، تا لە ڕێگەی زەبرێکی زمانەوانییەوە، شۆکێک لە هۆشیاریی خوێنەردا دروست بکات، هەر لەسەر ئەو بنەمایەش دەقەکە ڕووەو بنیاتێکی کراوە ئاراستە دەکات و لە بری بەکارهێنانی زمانی شیعریی، زمانێکی توند بەکاردەخات و چەمکی پاشەڕۆ (گوو) دەکاتە تەوەرەی سەرەکی بۆ پووچکردنەوەی جەنگ و سەرمایەداریی و درۆکانی ڕاگەیاندن و شوناسی دەستکرد و درۆیینەی مرۆڤی سەردەم.

ڕەهەندی قووڵی ئەم شیعرە، لەڕووی تەما و شێوازەوە، لە دوو بڕگەی یەکەم و دووەمی سەرەتای دەقەکەدا کۆدەبێتەوە. لە بڕگەی یەکەمدا، شاعیر پرسیار لە جەوهەری بەرهەمی مرۆڤ لەسەر زەوی دەکات و جیهانبینیی خۆی لە ڕێگەی بەدەنگیی قووڵی منداڵەکەیەوە (ڕەقار) و بە شێوازی ساتیری ڕەش لە بەرانبەر جەنجاڵیی جیهانی جەنگ و ماددەگەراییدا دەکاتە بنەمای بیرکردنەوە. لە بڕگەی دووەمیشدا ڕەخنەیەکی زۆر توند لە سیستەمی ئابووریی، سیاسی و میدیای سەردەم (سۆشیال میدیا، پاسپۆرت، عەتر، خەڵاتەکانی جەنگ و بڕوانامەی ئەکادیمی) دەگرێت.

لەڕاستیدا شاعیر جەسارەتێکی زۆری نواندووە، لە چۆنێتیی بەکارهێنانی دەستەواژەی شکۆهێنەر و گۆڕینی ئەو شۆکە بە وێنەیەکی فەلسەفی، ئەمەش لەڕێگەی بەراوردکارییەکی بەهێز لەنێوان (فۆتۆگرافەری جەنگ)، کە جەنگ جوان دەکات و (فۆتۆگرافەری گوو)، کە حەقیقەتی مرۆڤ ڕووت دەکاتەوە و دەیخاتەوە بەردەم ئاوێنەی جەوهەریی خۆی.

شاعیر دەڵێت: (واز لە فۆتۆی جەنگ بهێنە/ … …/ ئەوان جەنگ جوان دەکەن/ جەنگ موهیم نیشان دەدەن/ جەنگ ئەرشیف دەکەن بۆ ئەوەی گەر بە دەیان نەبوو/ دواتر جوانتر و بەهێزتر و ماڵوێرانکەرانەتر هەڵیگیرسێننەوە…)

وەک سەرنجێکی ڕەخنەیی لەبارەی ئەم دەقەوە، دەتوانین ئاماژە بە درێژبوونەوەی بڕگەکانی ناوەڕاست بدەین، کە زنجیرەیەک نموونەی هاوشێوەی تێدا دووبارە دەبێتەوە، ئەمەش وای کردووە لەوەی کە بەستی شکێنەرانەی دەقەکەی سست ببێتەوە. بە مانایەکی تر، ڕاستە

ئەو دووبارەکارییە وەک میکانیزمێکی گاڵتەجاڕانەی ساتیریی
دەردەکەوێت، بەڵام بە دیوێکی تردا ڕیتمی فیکریی شیعرەکەیان تووشی
جۆرێک لە پچڕان و درێژدادڕیی کردووە. خاڵێکی دیکەش ئەو
هاوشێوەییە زەقەیە لە پێکهاتە و فۆرمی بنیاتگەریی دەقەکەی (نۆڕێ)
لەگەڵ بنیاتی دراماتیکی و ڕوانینی فۆرمالیستیی دەقی (بۆ ڕۆدانی
کوڕم) فەرهاد پیرباڵ، ک□ ل□□□دا ئەو دەرفەتەمان نییە تا بەوردیی
ئەم هاوشێوەییە ڕوون بکەینەوە.
دەقی (خودا)ی سەلام خەلیفە، بەرھەمی فەزای گوند و تراژیدیای
جەرگبڕی ئەنفال و داگیرکارییە. شاعیر چەمکی (تەقدیری ئیلاهی و
خێرۆمەندیی سروشت) بەراورد دەکات لەگەڵ (توندوتیژیی و زۆرداریی
مرۆڤەکان/ دەسەڵاتدارانی بەناو ئاینی.) لێرەشەوە دەقەکە بەرەو
بنیاتێکی ڕوونی واقیعی، وێنەیی و دامەزراو لەسەر ڕیتمێکی هاودژ
بەڕێوە دەچێت. لە هەر بەشێکدا، سروشت و خودا (ژیان و بەرەکەت)
دەبەخشن، بەڵام هێزی تاریکی و زۆرداریی ئەو دیاریيانە دەکەنە
ئامرازی کوشتن، وێرانکاریی و ئەنفال.
پوختەی شیعرەکە لە یەک بڕگەی سەرەکیدا چڕدەبێتەوە، کە ئەویش
بڕگەی سێیەمی دەقەکەیە و شاعیر ڕاستەوخۆ ئازارەکانی گوند،
ئەنفال، وێرانبوونی ژینگەی سروشتی و تراژیدیای خێزانی گەرمیانی
تێدا ئاوێتە کردووە، ئەمەش لەڕێگەی بەکارھێنانی کۆمەڵە وشەیەکی
ناوچەیی ڕەسەن: (چەخماغە، گاسنگ، چیخ، وەتەشە، کەنۆکە، قاڵچک،
کۆڵەکە و… هتد)، کە شیعرییەتێکی بەرزی بە زمانەکەی بەخشیوە.
بەگشتی دەقی (خودا) ڕیتمێکی دراماتیکیی زەنجیرەیی لەخۆگرتووە، کە
ئەم هێڵە دراماتیکییە بەدرێژایی شیعرەکە ح□س□□ت و تراژیدیا
بەرھەم دەهێنێتەوە.
شاعیر د□□□□ت: (خودا بە پەلی شاخەکاندا/ بەقەی باوەشی خۆی، هەوری
بۆ دایکم نارد/ دایکم وە تەشێکەی ڕێسای/ ڕێسای/ ڕێسای تا جووتێ
کڵاش بۆ باوکم و/ بەرماڵێک بۆ سەر بەردەنوێژەکەی کانێکە و/
فانیلەیەک بۆ خوشکە تویلەکەکەم و/ ڕەشکەیەک بۆ هێنانەوەی قرچە و/
هۆڕێک بۆ سەر قاترەکەمانی لێ چنی و/ تۆزێکی مایەوە بەخشی بە
هاوسێکەی بەرانبەرمان/ دوای دوو ڕۆژ ڕێسایان/ ڕێسایان/ ڕێسایان
کردیان بە پەتی سێدارەو باوکمیان لە قەنارە دا..!)
ئەوەی کە سەرنجی ڕەخنەییە بۆ سەر ئەم دەقە، شێوازی بنیاتی
کۆپلەکانە، کە تا ڕادەیەک بەلای خوێنەرەوە پێشبینیکراو دەبێتەوە،
چونکە لە کوپلەی سێیەمەوە دەزانێت کۆتایی هەر بڕگەیەک بە
کارساتێک و تێکدانی نیعمەتێک د□ب□ت□وە. ئەگەر لە هەندێک بەشدا
ئەم ڕیتمە دراماتیکییە بە ئاراستەیەکی چا□□□وان-نەکراو
بشکێنرایەتەوە، بێگومان کاریگەرییەکی قووڵتری لەسەر وەرگر بەجێ

دەهێشت.

شکار محەمەد، لە (سەرم مزراحی ژیانە)دا، هەوڵی داوە بچێتە نێو فەزایەکی دەروونناسیی فەلسەفییەوە. شاعیر لەڕێگەی هێمای (مزراح)ـەوە، چەمکی بیرکردنەوە و قوڵبوونەوە لە ژیان بەراورد دەکات بە کردەی کێڵانی بەردەوامی برینەکانی ناخ و بوون، بەڵام ئەم هەوڵە بەئاگا یان بێئاگا، دەقەکەی بەرەو بنیاتێکی داخراوی هێمایی بردووەو پرسیارێکی جەوهەریی لەو میانەدا وروژاندووە، ئەویش: ئایا شیعر دەتوانێت ببێتە پێناگەیەک بۆ ڕامکردن و چاککردنەوەی ژیانێک، کە پر بووە لە وێرانکاریی و ئازار و لەبیرچوونەوە؟

چڕبوونەوەی پەیامی شاعیر، لە بڕگەی دووەمی شیعرەکەیدا دەردەکەوێت، ئەوکاتەی کە دەقەکەی بەتەواویی لەسەر تێڕامان لە چەمکەکانی (بوون، نەبوون، ژیان، مردن، تەمەن و بیرچوونەوە) ڕادەگرێت و لەڕێگەی هاودژیی و هاوتەریبیی وشەکانەوە (کانییەکان/ مرۆڤ، هەنگاوەکان/ لوگە، ئەشکەوت/ دیوار) هەوڵی جێگیرکردنی دنیابینیی شیعرییانەی خۆی دەدات.

هەروەک دەڵێت: (تا شوێنپێی ڕابردوو پێ نەکەمەوە، بە نائاگاییەوە هەنگاو دەنێم/ شوێنپێیەک جێدێڵم مردن پێی ناکاتەوە/ هەنگاوەکانم دەبنە لوگەی تەمەن/ لەسەر تەپوتۆزی بەیانییەکدا/ دەبنە ئەو پەپوولانەی، بەسەر دیواری بیرەوەریمدا/ بونەتە بەرد)

بەم جۆرە ململانەی مرۆڤ لەگەڵ شوێنپێی زەمەن و هێزی پێکردنەوەی بۆشاییەکان لە سیاقی دەقەکەدا زەق دەبێتەوە و شاعیر دەیەوێت بڵێت: ژیان بەردەوام لە هەڵکەندن و وێرانکردندایە، بەڵام شیعر تاکە ئامرازی دەستی مرۆڤە تا خۆی لە کارەساتی لەبیرچوونەوەو داڕووخان بپارێزێت و ژیانمان بە چاک بکاتەوە.

لە بنیاتی زمانەوە، دەقەکە لە هەندێک شوێندا دەکەوێتە ناو داوی ڕستەسازیی ڕاستەوخۆی وتارییەوە، کە لە بنیاتی زمانی شیعریی دووری دەخاتەوە. ئەگەر شاعیر هەندێک لە دەستەواژە ڕوونەکان بەرەو وێنەی ئاڵۆزتر یان چڕتر بگوازێتەوە، هەڵبەتە بەهای هونەریی شیعرەکە بەرزتر دەبێتەوە.

عومەری مەلا لە دەقی (لە ئاستانەی مناڵێکی گرینەکدا)، ڕوانینی منداڵێک دەکاتە دەلاقەیەک بۆ ڕەخنەکردنی تەواوی سیستمی فیکریی، ئابووریی، فیزیکی و سیاسیی جیهان، لەم ڕوانگەیشەوە ئاراستەی دەق بەرەو بونیادێکی کراوەی فرەڕەهەند و وێنەگەراییەکی چڕی فەلسەفی دەچێت. پرسیاری بنەڕەتیی شیعرەکە خۆی دەبینێتەوە لە: چۆن دەکرێت لەڕێگەی بێتاوانی و نیگای منداڵەکەوە، تەواوی ماناکانی جەنگ، سەرمایەداریی و ئازار هەڵبوەشێنرێنەوەو لە شوێنی ئەوانەدا بە

فۆرمەکی مۆسیقی، سەرزەمینەکی پڕ لە ئاشتی بینا بکرێتەوە؟ بە دەربڕینی ئەم مەبەستەش، دەقەکە وەک تێکەڵەیەک لە دوو بەگەی سەرەکی بەر خوێندنەوەی ڕەخنەگرانەمان دەکەوێت، کە ئەوانیش بەگەی یەکەم و دووەمی شیعرەکەن.
بەگەی یەکەم پڕە لە ئەلیگۆریی ئاوێز و وێنەسازیی سووریالیانە، زمانەکەی ئاماژەییە و پشت بە تەکشکاندنی سنووری باوی وشە و چەمکەکان دەبەستێت، هەرچی بەگەی دووەمە، سەرڕێژە لە ناوهێنانی چەمک و کارەکتەرە فیکرییەکان، لە نموونەی (کافکا، نیچە و سالوومی… هتد)و زاراوەگەلی وەک (فیزیا و کاپیتالیزم و… هتد).
لەگەڵ ئەمانەشدا شاعیر یارییەکی جوان بە مۆرفۆلۆژیی و ڕێزمانی وشەکان دەکات بە دەربڕینی هەڵوەستی ئاشتیخوازانەی خۆی. (کە دواتر ڕوونی دەکەینەوە.)
شاعیر دەڵێت: (دەنگێک دەستی سەبەرەکەم دەگرێت و تا دەربەندی کامەرانی بەری نادات/
نزگرەیەکی پەشیمانیی زەمینی جەستە ڕادەچڵەکێنێت و ڕق و کینە بە بارمتە دەگرێت/
دووکەڵی هیچ سەربوردەیەک ڕانامەڕێت، تا بارانی گەڕانەوەی بەسەردا نەبارێت)
بەم جۆرە شاعیر ڕەمزکارییەکی قووڵی بە پاکبوونەوەی ڕۆحی بەرجەستە دەکات. هاوکات گەڕانەوە وەک تاقە ئامرازی کلتووریی و سایکۆلۆجی بە سڕینەوەی تراوما و شۆردنەوەی مێژووی سووتاوی جەنگ بەیان دەکات. لێرەدا ڕەخنەی دیار لە کۆی پێکهاتی دەقەکەدا، ئەو کەڵەکەبوونە زۆرەی ناو و چەمکە فەلسەفی و ڕووناکبیرییەکانە، کە بارستاییەکی تیۆریی زیادەیان خستووەتە سەر شیعرەکە و لە زۆر شوێندا لە شیعرییەت دایانبڕیوە.
(دەوەکەیەک لە سەرمدا) شیعری (هیوا موسا)یە. دەقی ئەم شاعیرەمان سەر بە دنیایەکی سەفیگۆریی- فەلسەفیی هاوچەرخە، تێیدا هەوڵی ڕاکردن لە پەیوەستبوون بە ماددە و جەستە دەدات بەرەو فەزایەکی ڕۆحیی بەرزتر. شاعیر بنیاتی دەقەکەی لەسەر زەمینەیەکی کراوەی مەجازیی دامەزراندووەو پرسیارەکی جەوهەریی تێدا خستووەتە ڕوو، ئەویش: ئاخۆ مرۆڤ دەتوانێت کاتێک لە بەرکەوتنی بەردەوامی سەختییەکانی زەمەن و جەستە ماندوو دەبێت، لەڕێگەی دەڕاندنی منداڵی و گەڕانەوە بە پەناگەی خەیاڵ و ڕۆح، خۆی لە کەوتنی ماددیی ڕزگار بکات؟
بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە، بەگەی دووەمی شیعرەکە کۆمەکمان دەکات، بەوەی کە لێوڕێژە لە بەکارهێنانی هێمای زمانیی لە جۆری (کیسەڵ، سیمورغ، زەوی، زیندان، ئاسمان، منداڵی…) شاعیر لەسەر

هاودژیی نێوان (ماددە/زەمەن) و (پەڕینەوە/ئازادیی) بونیادی پارادۆکسیانەی شیعرەکەی ڕاگرتووە و وێنەی هێمایی و مێتافۆریی لەڕێگەی گۆڕینی لایەنە جەستەییەکانەوە بە هێمای باڵدار، لە وێنەی کیسەڵەوە بۆ هێمای سیمورغ و… هەروەک دەڵێت:
(هەنگاوەکان لە قاچەکانم وەردەگرمەوە/ دەیانسپێرم بە کیسەڵ…./ باڵەکانم لە جەستەم وەردەگرمەوە/ دەیانبەخشم بە سیمورغ/ هیچ نابێت چیتر دەستمان ناچێتە برینی یەکەوە…)
لەگەڵ ئەوەی لایەنی ئیستاتیکی لە دەقەکەدا گەش و دیارە، بەڵام هاوکات خوێنەر هەست بە جۆرێک لە پارچەپارچەبوونی لۆجیکی دەکات، کە ئەوەش ڕیتمی ڕۆحی و ڕەهەندی هێماگەریی دوو بەشی یەکەمی شیعرەکەی لەیەکتر دابڕاندووە. ئەگەر شاعیر یەکگرتوویی وێنەکان تا کۆتایی بپارێزێت، کاریگەرییە سۆفیگەرییەکەی گەلێک بەهێزتر دەبێت.
ئارام حاجی بە خوێندنەوەی دەقی (تا خوار بە دووریتدا دەمە شیعر) بەشدارە. تێکستەکەی (حاجی) لەدایکبوونی فەزای ئەدەبیی پۆستمۆدێرنە، کە لەسەر زەمینەیەکی وێنەگەرایی هاوچەرخ فۆرمەلە بووە. شاعیر تێیدا چەمکی (دووریی و دابڕان) لە قاوغە تەقلیدیی و ڕۆمانسییە باوەکەی خۆی دەردەهێنێت و دەیگۆڕێتە سەر ئەزموونێکی زمانەوانی/ جەستەیی و لەو ڕێگەوە بەدوای وەڵامی پرسیارێکدا دەچێت، بەوەی ئاخۆ شیعر خۆی دەتوانێت ببێتە شوێن یان هێزی کێشکردن تا شوێنی دووریی جەستەیی بگرێتەوە و دابڕان داپۆشێت؟

پێکهاتی شیعرەکە ئاوێتەیەکە لە دوو بڕگەی سەرەکیی بنیاتی دەقەکە. لە بڕگەی یەکەمدا شاعیر، بەکارهێنانی کەرەستە و یەکەی زمانی ژیانی ڕۆژانەی وەک: (ئۆنلاین، هێڵن، بڕانی کارەبا، کلکی مشک، هێڵکاریی و… هتد) دەکاتە پانتاییەکی ئەلیگۆرییانەی ناو شیعرەکەی تا حەسرەتی دووریی پێ بپێوێت، لە بڕگەی دووەمیشدا یاریی بە ڕووبەر، خاڵبەندیی، کۆپلەبەندیی و ڕاستەوخۆیی دەکات و لەڕێگەیانەوە پەیوەندیی دەق و خوێنەر تۆکمە دەکات، تەنانەت سوود لە تۆپۆگرافیای شیعرەکە وەردەگرێت بۆ دروستکردنی بۆشایی نێوان دێڕەکان، ڕەهەندێکی فەلسەفیی بە چەمکی (دووری) دەبەخشێت و ئەمەش بە ئەندازەیەکی شیعریی جوان لەڕێگەی هاوتەریبیی فۆڕمی دەرەوەی دەق، لەگەڵ ناوەڕۆکی فیکریی شیعرەکەدا بەرهەم هێناوە.
ئەو دەڵێت: (پزیشکێک لێم دەپرسێ: چیتە؟/ دەڵێم: دوورییمە./ دووری هەیە و شوێنی نییە/ پزیشکەکان زانستیان خوێندووە،/ بەڵام نازانن ئێشی دووری دەکەوێتە کوێی جەستەوە.)
بە مانایەکی تر، شاعیر دەیەوێت بڵێت: دووریی تەنها دووریی جوگرافی و ڕێگاوبان نییە، بەڵکوو دۆخێکی دەروونی و جەستەییە، کە

زانستی پزیشکی ناتوانێت دەستنیشانی بکات و تەنها لە پەناگەی شیعردا شێوە دەگرێت.
ئەگەرچی بنیاتی دەقەکە زۆر تۆکمەیە، بەڵام خوێنەر هەست دەکات لە بەشی دووەمدا (کە باسی کەشتی و فڕۆکە و ئۆتۆمبێلەکان دەکات) تا ڕادەیەک ڕوونکردنەوەی زیاد، بەسەر شیعرەکەدا زاڵ دەبێت، کە بەراورد بە دەستپێک و کۆتاییە دراماتیکییەکەی، هێزی وێنەسازیی شیعرەکەی کەمێک خاو کردووەتەوە.
(ئەکرەم هەواس) دەقی (ئاسمانێکی تەڵخ و باڵێکی ڕوون بۆ فڕین)ی لە کۆڕەکەدا خوێندەوە. دەقەکەی (هەواس)، بەرهەمهاتووی فەزایەکی ڕەخنەیی-کۆمەڵایەتییە. شاعیر لەڕێگەی بەرهەمهێنانی هێمای (برین و بێهیوایی لە ئامرازەکانی ڕزگاربوون)ەوە هەڵسەنگاندن بە بێهودەیی هەوڵەکانی مرۆڤ و تێپەڕبوونی زەمەنێک دەکات، کە تێیدا هەموو شتێک جەوهەری خۆی لەدەست داوە. ئەم دنیابینییە شیعرییە، دەقەکەی بەرەو بنیادێکی تاڕادەیەک ڕادیکاڵ و نائومێدانە پەلکێش کردووە، هەربۆیە تێ دەگەین لەوەی کە پرسیاری شاعیر دەچێتەوە سەر ئەوەی کە ئاخۆ کاتێک زمان، نوێژ، ئاین، نیشتمان و ژیان توانای ساڕێژکردنی برینەکانی مرۆڤیان نامێنێت، ئایا کۆتاییەکە تەنها تەسلیمبوونە بە مردن یان مردن خۆی دەبێتە دوا ڕێگای ئارامی؟
بە شێوەیەکی گشتی پەیامی سەرەکی شیعرەکە، دەکەوێتە ناو بڕگەی دووەمەوە، کە بەتەواوی لەسەر پارادۆکس و ڕەتکردنەوەی جەوهەری ئامرازە ئاساییەکان ڕاوەستاوە: (زمان توانای دەربڕینی نییە، دەریا ئاوی تێدا نییە، دەست بە نان و جەنگ وەکوو یەک درێژ دەکرێت.) هەموو ئەمانەش وایان کردووە لەوەی هاریکاریی لە پێکهێنانی وێنەی هاودژیی زەقدا بکەن، لەڕێگەی بەکارهێنانی داڕشتنگەلی زمانیی ئەوتۆ، کە گوزارشت لە پووچیی واقیع دەکەن و شاعیر بە گوێی خوێنەریدا دەدات.
ئەوەتا دەڵێت: (ئەوەی سەرت بە بەین دەبا، وشە نییە، زمانە/ ئەوەی زمانت بە بەین دەبا، چەقۆ نییە، گومانە…) یان: (گەر چارەکەی زمان بخەیتە سەر ڕەوتی فڕین/ هەر بە چەواشە چوارمەخەت ئەدەن/ ئیتر لە هەر لایەکەوە بـا هەڵکا شیتاڵ شیتاڵ دەبێتەوە).
بەم جۆرە وێنای داڕمانی بنەماکانی باوەڕمان بە دەکات و دەڵێت: مرۆڤی ئەم سەردەمە لەڕێگەی ئایدیۆلۆژیا، ئاین و درووشمەکانەوە گەیشتووەتە بەدەربەستییەکی گەورە، کە تێیدا تاوانبار و بێتاوان، یان مردن و ژیان هاوسەنگ بوونەتەوە.
لەپاڵ ئەوانەدا، دەشێ ڕەخنەی ئەوە ئاراستەی ئەم دەقە بکرێت، کە بە هۆی کەڵەکەبوونی بەردەوامی وێنەکانی بێهیوایی، هەندێک جار دەکەوێتە نـاو دووبـارەکردنەوەی دۆخـی نەرێنییەوە، کە وا دەکـات

کەشکردنی دراماتیکی لە بەشی دووەمدا تا ڕادەیەک یەکسان ببێتەوە و ڕیتمی شیعرەکە دووچاری جۆرێک لە خاوبوونەوە و هەندێ جاریش وەستان ببێتەوە.

پەروێز هوما، دەقی (یەک گۆڕ و دوو مردوو)ی لە گۆشەنیگایەکی پۆستمۆدێرنەوە داهێناوە. شاعیر چەمکەکانی (نامۆبوون، پەرتەوازەیی شوناس، بوونی دووفاقیی مرۆڤ و مەرگی سیمبولییانەی لە قاڵبە تەقلیدییەکەوە ڕاپسکاندووە و کردوونی بە ئەزموونێکی زیندووی فیزیکی، جەستەیی و سایکۆلۆجییانە.

بنیاتی دەقەکە فەزایەکی کراوەی هەیە، فرە-کوپلەیە، بە زمانێکی مۆدێرنی ڕێژانە چێ چنراوە. پرسیاری جەوهەریی دەقەکە ئەوەیە: ئایا مرۆڤی هاوچەرخ، کاتێک لە نێوان واقیعی جەستەیی و فەزای دیجیتاڵیدا پارچەپارچە دەبێت، تا چ ئاستێک دەتوانێت شوناسی یەکپارچەی خۆی بپارێزێت بەرانبەر مەرگی هێواش و فەرامۆشبوونی کۆمەڵایەتی؟

دەقەکە تەواوکارییەکی چڕە لە نێوان دوو بڕگەی سەرەکیدا: بڕگەی یەکەم شیکاریی وجودیی و نامۆبوونی فیزیکی لەخۆگرتووە، شاعیر بەکارهێنانی کەرەستە ڕاستەوخۆ و واقیعییەکانی دەوروبەر (پێڵاو، ئاوێنە، فنجان، کلیل، کورسی، پەردە و خاک) دەکاتە مەجازی شیعریی تا ئاستی نامۆبوونی مرۆڤ لەگەڵ ماڵ، جەستە و زەمەنی خۆیدا هەڵبسەنگێنێت و بیپێوێت.

بڕگەی دووەم، لە بابەتی نامۆبوونی دیجیتاڵی و هەڵوەشاندنەوەی شوناسەوە دەدوێت، دەقەکە لەڕێگەی زاراوەکانی (ئەکاونت، پڕۆفایل، پاسۆرد، شاشە و دوگمەی سڕینەوە) گەمەیەکی شیعریی بە فۆڕمی شوناسی هاوچەرخ دەکات، کە تێیدا مرۆڤ لەسەر شاشە دەژێت، بەڵام لە واقیعدا زیندەبەچاڵ کراوە!

شاعیر توانیویەتی داهێنانێکی زۆر بەرز بکات، لە چۆنێتیی خوڵقاندنی وێنەی شیعریی زۆر چڕ، تیژو شۆکهێنەر، کە هەندێ جاریش لە شێوەی حیکمەت یان وتەیەکی بەپێزدا، لەناو ڕستە یان دێڕێکی زۆر کورتدا جێگیر دەکرێت، هەروەها هاوتەریبکردنی فۆڕمی کورتی کۆپلەکان (٦٩ کۆپلە) لەگەڵ پچڕپچڕیی هۆشیاریی مرۆڤی هاوچەرخدا ڕێک و گونجاو دێتەوە.

هوما، دەڵێت: (یەک گۆڕ،/ دوو مردوو،/ خاک؛/ بە هیچ پرسیارێکی/ نەکرد.)

ئەم لوتکەی پارادۆکسی وجودییە، پارچەبوونی شوناسی ئەو مرۆڤەیە، کە لەناو شیعرەکەدا وەک سێبەرێک تراومای خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە.

هەروەها دەڵێت: (دەرگا/ / بە هەمان کلیل/ دەکرایەوە،/ بەڵام/ هیچ ژوورێک/ ئەو ژوورە نەبوو/ کە لێی هاتبوومە دەرەوە.)

هەر هەمان مرۆڤەکەی ناو شیعرەکە، وەک هەر مرۆڤێکی تری هاوچەرخ

کاتێک لە شوێنێک (ماڵ، نیشتمان یان پەیوەندییەک) دەچێتە دەرەوە و دەگەڕێتەوە، هەرچەندە کەرەستە ڕووکەشەکان (کلیلەکە) وەک خۆیان مابنەوە، بەڵام گۆڕانکاریی دەروونی و زەمەنی، وا دەکات کە ئیتر شوێنەکە هەمان هەستی ئارامی و ئاشنایی جاران نەبەخشێت.
ئەگەر تاقە ڕەخنەیەک لەم شیعرە بگیرێت ئەوەیە، کە بنیاتی دەقەکە بەهۆی زۆریی ژمارەی کۆپلەکانییەوە (٦٩ کۆپلە)، لە هەندێک جێگەدا (لەنێوان کۆپلەکانی ٣٠ تا ٤٥) دەکەوێتە ناو تەڵەی ڕستەی ئاسایی و دووبارەکردنەوەی بیرەکەی (دابڕان لە شوێن و زمان)، کە وا دەکات گونجانی دراماتیکی و زەبری شۆکهێنەری وێنەکان تا ڕادەیەک خاوببێتەوە و لە کەشی شیعریی دوور بکەوێتەوە.

دووەم/ ئاراستەی شیعریی دەقەکان بەپێی چەمکی بەهای زاڵ:
پاش خستنەڕووی خوێندنەوەی سەرروو-دەقی بۆ بەرهەمە هەڵبژێردراوەکان، ئێستا ئیتر دەتوانین لەڕوانگەی چەمکی فۆرمالیستیی (بەهای زاڵ)ەوە، ئەم هەشت دەقە، بەسەر چوار ئاراستەی شیعریدا دابەش بکەین. پێش ئەوەیش پێویستە ئەگەر بەکورتیش بێت مەبەست لە چەمکی بەهای زاڵ ڕوون بکەینەوە.
لە تیۆریی فۆڕمالیزمدا، بەها یان ڕەگەزی زاڵ بریتییە لەو پێکهاتە، تەکنیک یان کەرەستە دیارەی زمان و فۆڕم، کە کەی ڕەگەزەکانی تری دەقەکە بەرزەفت دەکات، واتە وەک ناوەندێکی هێز کار دەکات، کە تەواوی پێکهاتەکانی تر (وێنە، ڕیتم، ڕێزمان و تەما) لەژێر ڕکێف و سایەی خۆیدا ڕێک دەخاتەوە و ئاراستەیان دەکات.
کەواتە، پەیوەندیی نێوان ئاراستەی شیعریی و بەهای زاڵ، پەیوەندییەکی دیالێکتیکیی دوولایەنەیە، بەڵام لەڕوانگەی تیۆریی فۆڕمالیزمەوە، (بەهای زاڵ) بڕیار لەسەر ئاڕاستەی شیعریی دەق دەدات و فۆرمی پێ دەبەخشێت، چونکە ئاڕاستەی شیعریی، سەربەخۆ و پێشوەختە لە دەرەوەی دەقەوە بوونی نییە، بەڵکوو بەرهەمی کارپێکردن و یەکگرتنی بەهای زاڵە لەناو دەقەکاندا، کە نەخشەی ئاراستە شیعرییەکانمان بۆ دەستنیشان دەکات. لێرەوە چوار ئاراستەی سەرەکیی شیعریی، بەپێی بەهای زاڵی هەر هەشت دەقەکە، بەم شێوەیە دەستنیشان دەکەین:
١- ساتیری ڕەش و دەقئاوەزان: لەم ئاستەدا، دەقی (گوو) بە تەنها دێت، دەقێک لە ژینگەیەکی ئەدەبیی یاخی، کە تێیدا شاعیر بە زەبرێکی زمانەوانی، شۆکێک لە هەشیاریی خوێنەر جێدەهێڵێت تا چەمکی جوانی و بەهای مرۆیی جارێکی تر پێناسە بکاتەوە.
٢- تراژیدیای مێژوویی و واقیعی تراوماتیکیی گەرمیان: لەم

ئاستەشدا دەقەک بە تەنها دادەنرێت، ئەویش دەقی (خودا)یە، کە ڕەسەنایەتی ژینگەی گوند و ئازاری ئەنفال لە بەرگی هاودژییەکی دراماتیکیدا بەرجەستە دەکات.

٣- فەزای پۆستمۆدێرن و وێنەگەرایی هاوچەرخ: لەم ئاستەدا دوو دەقی سەرەکی بەیەکەوە کۆدەبنەوە، ئەوانیش: (تا خوار بە دووریتدا دەمە شیعر) لەگەڵ (یەک گوڵ و دوو مردوو). لە هەردوو دەقەکەدا، چەمکەکانی دووریی، نامۆبوون و مەرگ لە قاڵبێ ڕۆمانسی و تەقلیدییەکەی خۆیان دەرهێنراون و گۆزراونەتەوە سەر ئەزموونێکی فیزیکی و بەرهەست، بەومانایەی بەکارهێنانی هێما و یەکە زمانییەکان، وایان کردووە لەوەی جۆرێک لە هاوتەریبیی فۆڕمی دەرەوەی دەقەکان لەگەڵ ناوەڕۆکی فیکریی مرۆڤی هاوچەرخدا ڕێک و گونجاو بێتەوە.

٤- مەزراندنی هێما و هەڵوەشاندنەوەی زمان: لەم ئاستەیاندا چوار دەق کۆدەبنەوە، کە هەریەکەیان بە شێوازێک گەمەی شیعریی بە کەرەستەکانی زمان و ڕێزمانەوە دەکەن، ئەمیش بەم شێوەیە ڕوون دەکەینەوە: لە (سەرم مزراحی ژیانە)دا (مزراح) هێمای قووڵبوونەوەیە لە برینەکانی بوون و هەیەکە بۆ ڕۆچوون بەناو وردەکارییەکانی ئازاری مرۆییدا. دەقی (لە ئاستانەی منداڵێکی گرینێکدا)، ڕوانینی بێتاوانەی منداڵێکە، جەنگ و کاپیتاڵیزم و پێشکەوتنی زانست دەخاتە ژێر پرسیارەوە. ئەنجا (دەوەکەیەک لە سەرمدا)، هەوڵی دەربازبوونە لە ماددە و جەستە، ڕووەو ئازادیی ڕۆح، دواجاریش (ئاسمانێکی تەڵخ و باڵێکی ڕوون بۆ فڕین)، تێڕوانینێکی ڕادیکاڵە لەمەڕ داڕمانی بنەماکانی باوەڕ، کە دەقەکەی گەیاندووەتە ئاستی پارادۆکسێکی شیعریی توند.

سێیەم/ شیکاری بنیات و شێوازی دەقەکان:

مەبەست لە ناونیشانی ئەم تەوەرەی گەشتە ڕەخنەییەکەمان، شیکارکردنی بنیات و شێوازی دەقە شیعرییەکانە. بنیاتی دەق بریتییە لەو ئەندازیارییە زمانییەی کە شاعیر لە ڕێگەیەوە تۆڕی پەیوەندییە ناوەکییەکانی نێوان یەکە و کەرەستە پێکهێنەرەکانی دەقەکەی (وشە، ڕستە، وێنە و کۆپلەکان)ی پێ دادەمەزرێنێت، بەڵام شێوازی دەق، چۆنێتیی بەکارهێنانی تایبەتیی زمانە لەلایەن شاعیر یان نووسەرەوە، کە دەقێک لە دەقێکی تری پێ جیا دەکەتەوە، شێواز بەپێی ئاستی مەعریفی و دنیابینیی شاعیرەکە گۆڕانی بەسەردا دێت.

کەواتە کاتێک بمانەوێت خوێندنەوە بۆ بنیات و شێوازی دەقێکی ئەدەبی بکەین، پێویستە کەمێک لە میکانیزمەکانی میتۆدی ڕەخنەی بنیاتگەریی و شێوازگەریی وەربگرین. هەر لێرەوە پێویستە ئەوەش

بڵێین، کە ئەم جۆرە شیکارییەی ئەزموونی شیعریی ئەم شاعیرانە لە میانی ئەم دەقانەی لەبەردەستماندان، بۆ واتای ئەوە نایەت، کە بڵێین تەماشای ئەوە بکەین، ئاخۆ چییان گووتووە، واتە لەوە ناڕوانین چ سۆز، پەیام یان ئایدیۆلۆژیایەکیان لە دەقەکانیاندا بەرجەستە کردووە، بەڵکوو تەماشای ئەوە دەکەین، کە چۆن زمانیان لە کردەی بنیاتنانی دەقەکانیاندا بەرکەڵەک خستووە، واتە گرنگی بە تۆڕی پەیوەندییە ناوەکییەکان، ڕێکخستنی زمان و لادانە شێوازگەرییەکانی ناو دەقەکان دەدەین و بەدوای چۆنێتیی بەرجەستبوونی خودی زمان خۆیدا دەچین... لەم ڕوانگەوە گرنگترین سەرنجە گشتییەکان، بەپێی ئەم دوو میتۆدەی ڕەخنە دەخەینەڕوو:

کە لەڕوانگەی بنیاتگەرییەوە سەرنج لە کۆی دەقەکان دەدەین، دەبینین بنەمای دووانە بنەڕەتییەکان لە پێکهاتەی زۆربەیاندا کارایی وەرگرتووە: (ژیان/ مردن، دیاریی خودا/ تاوانی مرۆڤ، ماددە/ ڕۆح، نزیکی/ دووریی، جەنگ/ ئاشتی...) جگە لەوەش تەواوی دەقەکان، دووچاری کێشەی ڕەخنەیی لە بنیاتدا بوونەتەوە، کە دەتوانین ناوی بنێین کێشەی (کەڵەکەبوون و درێژدادڕیی). بەپێی میکانیزمە ڕەخنەییەکانی ئەم میتۆدە، پەیوەستە هەر بەشێک لە دەق خزمەت بە یەکگرتوویی کۆی بنیاتەکە بکات، بەڵام بەگشتی کەڵەکەکردنی ناوەکان و تەرمە فەلسەفییەکان و وێنە نەرێنییەکان، بەش و پارچە و کۆپلەی زیادەیان لە جەستەی دەقەکاندا بەرهەم هێناوە. ئەمەش دۆخێکە زنجیرەی بونیادی ناوەکیی دەقەکانی تا ڕادەیەک تێک داوە و تووشی خاوبوونەوەی ڕیتمی کردوون. ڕاستە شاعیرەکان، لە بنیاتنانی دەقەکانیاندا، خاوەنی جەسارەتێکی بەرزن لە لادانی زمانی و دروستکردنی شێوازی تایبەت بە خۆیان، بەڵام لە ڕووی ئەندازەسازیی زمانەوە، زۆربەی دەقەکان پەیوەستیان بە داڕشتن و چڕکردنەوەی زۆرتر هەیە تا لە درێژدادڕیی و وتاردانی ڕاستەوخۆ ڕزگاریان بێت.

تێڕوانینی شێوازگەرانە بۆ دەقەکان، تەکەزیی دەخاتەسەر (لادانی زمانی، هەڵبژاردنی وشەکان و فۆرماتی دەرەوەی دەق (گرافۆلۆجی). لێرەدا دەتوانین ئاماژە بە چەند نموونەیەک بدەین، وەک دیارترین لادانی شێوازیی لە دەقی (لە ئاستانەی مناڵێکی گرینۆکدا) دەردەکەوێت، کاتێک شاعیر بە ئەنقەست دەستکاریی مۆرفۆلۆژیی و ڕێزمانیی هەندێ وشەی کردووە، وەک: داماڵینی پاشگری «ەنگ» لە تفەنگ، یان گۆڕینی پیتی «جەنگ» بۆ «چەنگ»، ئەمەش لووتکەی لادانی شێوازگەرانەیە لەپێناو ئافراندنی مانایەکی نوێدا. هەروەها لەبارەی لادانی چەمکسازیی و بەکارهێنانی دەستەواژەی شۆکهێنەرەوە، لە دەقی (گوو)دا، بەکارهێنانی وشەی ناشیعریی (گوو)، کە (٧٩ جار) دووبارە کراوەتەوە، ئەمە وەک لادانێکی شێوازیی سەیر دەکرێت بە

تکشکاندنی نریتی باوی شیعر. شاعیر شوازی زمانکی ل زمانکی وانبژانی ازنراووو گیوو ب زمانکی ووتکرووی زبر، ک زرجار هنجراوی زمانی ژانیش.

ل دقی (تا خوار ب دووریتدا دم شیعر)، شوازی یزکردنی وشکان و خستناووی بشایی لنوان دکاندا تنها ککوت نیی، بکوو شوازکی گرافیکیی تا ئازاری دووریی ب شویکی بینراو (ڤیژول) ب خونر بگینرت، هبت ئمش دچت چوارچووی شوازی گرافیکی و گینی فموو ل شیعردا.

ل (یک گ و دوو مردوو)دا، درنگگیشتنی (بکر) یان گینی کارکردی (ئامراز)کان لناو ستدا، ب نموون ل کوپلی (٢٢)دا، ناوکانی (گ، مردوو، خاک) دبن جمسری سرکیی ستک و کارکان دخرن پراوزوو، تا وک ئاماژیک دربکووت ب بدنگیی سروشت و بباکیی زمن برانبر کارساتی مرڤ.

ئمو بکارهنانی یکی زمانیی سن ل دقی (خوا)دا، هر ب تنها هبژاردنکی فرهنگی نیی، بکوو ستراتیژکی شوازگرییی، ک تیدا سنایتیی زمانی گرمیان دبت ئامرازی برجستکردنی تراژیدیا و زیندووکردنووی برینی ئنفال ل فمکی شیعریی دراماتیکدا.

للایکی ترو، بشوویکی گشتی ل تواوی دقکاندا، کشی زابوونی زمانی وتاریی یان زمانی استوخ، تبینی دکرت، واته لوانگی شوازگرییو زمانی دقکان ل ئاستی میتافریی و مجازییو دادبزت ب زمانی استوخی وتاریی، بووی ک شاعیرکان لگی هنانی ستی وونکردنوییو، هزی ونی شیعرییکانیان کم کردووتو.

چوارم/ خوندنووی دقکان لوانگی خنی کلتورییو

ئووی ب من لم پرسدا ئزموونکی نوی، خوندنووی کلتوریانی دقکان، چونک ئم استوخ پاش ئو دت، ک ل ماوی چند مانگی ابردوودا کتبکم لبارى خنی کلتورییو پرچڤ کردوو، ک هشتا نکوتووت بر وونا کیی چاپ و باوکردنوو.

نگ بم دمودست پناسکردنی خنی کلتوریی ئاسان نبت، بام ب ئم وتار دتوانین بوند بیبنینوو، ک بین: خنی کلتوریی بریتیی ل دیسیپلینکی فرهندی ئکادیمی و میتدکی خنیی-شیکاریی، ک ل بیکگیشتنی تیری کمایتی، کلتوریی، نیشانناسی و فلسفی سیاسیدا گا دبت و ئامانجی سرکیی ئم وتی خن، شیکردنوو

هەڵوەشاندنەوەی ئەو بەها، هێما، دەق، نەریت، دامەزراوە و مۆدێلانەی ڕەفتار و بەرخۆرییەن، کە کلتوری کۆمەڵگەیەک پێکدەهێنن و لەخۆی دەگرن.

لەم ڕوانگەوە ڕەخنەگری کلتوریی هەوڵ دەدات، شیکاریی بۆ خاڵی پەردەپۆشکراوی ناو دەقەکان بکات و ئەوەیان لەڕێگەوە بخاتە ڕوو، کە چۆن کلتوری باو، میدیا و پیشەسازیی کلتوریی، کار لەسەر بەرهەمهێنانەوەی پەیوەندییەکانی دەسەڵات، بالادەستیی ئایدیۆلۆجی (هەژموون)و ئاڕاستەکردنی هۆشیاریی گشتی دەکەن، هەڵبەتە لەم نێوەندەدا نیشانەناسی (سیمیۆتیک) وەک میکانیزمێکی زانستیی بۆ شیکاریی نیشانە و ڕەمز و هێماکان، ڕۆڵی گەورەی خۆی دەگێڕێت.

لێرەوە بە گەڕانەوە بۆ ئەو چوار ئاراستە شیعرییەی کە لە تەوەری پێشتری ئەم توێژینەوەیەدا، دەقەکانمان بەسەریاندا دابەش کرد، جارێکی تر چاودەبڕینەوە شیعرەکان، لە پێناو ئەنجامدانی خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی-کلتووریی قووڵ، کە بەمەیش بۆمان ڕوون دەبێتەوە، دەقەکان تەنها ڕێکخستنی بنیاتگەرایی و شێوازگەرایانەی وشە نین، بەڵکوو لەڕاستیدا کۆمەڵێک ئامرازی کلتوورین، کە گوزارشت لە قەیرانە فیکری، سیاسی و دەروونییەکانی کۆمەڵگەی کوردی- بەگشتی و گەرمیان وەک بەشێک لەو کۆمەڵگەیە- لە سەردەمی دوای کارەساتدا دەکەن.

لە دەقی (ن[illegible])دا، بەکارهێنانی وشەی (گوو) بۆ گوزارشت لە چەمکی (پاشەڕۆ) و شکاندنی سنوورە تەقلیدییەکانی زمان، هەوڵێکە بۆ ڕووتکردنەوەی دامەزراوە کلتووریی، ئابووریی و سیاسییەکان لە درۆکانی مۆدێرنێتە و جەنگ. بەکاربردنی ئەم هێما زمانییە، دەلالەتە لە داڕمانی بەها بەرخۆرییەکان لە جیهانێکدا، کە مرۆڤ تێیدا لەبری بەرهەمهێنانی مەعریفە، تەنها پاشەڕۆ لەدوای خۆیەوە بەجێ دەهێڵێت!

ڕەخنەی جەوهەریی کلتووریی لەم دەقەدا ئەوەیە، کە سەرەڕای یاخیبوونە فۆرمگەراکەی، بەڵام بونیادی دەقەکە و ڕیتمی ئاڕاستەکردنی وتارەکە هەمان مۆدێلسازیی و تەکنیکیانەی دەقی (بە ڕێدانی کوڕم)ی فەرهاد پیربالە! ئەمەش نیشانەی گیرخواردنی کلتوری ئەدەبیی ناوچەکەیە لەژێر سێبەری هەژموونی ئەدەبیی پێش خۆیدا، واتە دەتوانین بڵێین: دەقەکە نەیتوانیوە بەتەواویی لە مۆدێلی دەسەڵاتداری پێش خۆی جیاببێتەوە.

دەقی (خودا)، لەڕێگەی زاراوە ڕەسەنەکانی گوندەوە جەنگ و ئەنفالی بەرجەستە کردووە. لەڕوانگەی ڕەخنەی کلتوورییەوە، دەقەکە بەرکەوتنی ئاین و ئایدیۆلۆژیا دەخاتە ڕوو، بەڕوونی ئەوە نیشان دەدات، کە چۆن نیشانە پیرۆزەکان (ئاین/ چاکە) لەلایەن دەسەڵاتی زۆردارەوە دەستیان بەسەردا دەگیرێت و دەکرێنە ئامرازی سەرکوتکردن

و ئەنفال. هەر لەم میانەیەوە، دەقەکە ئاماژەیەکە بە پەککەوتنی (کلتوری ئومەد)، بە واتایەکی دیکە، دووبارەبوونەوەی بەردەوامی وێنەی تراژیدیا و کارەسات بە شێوازێکی پێشبینیکراو، شیعرەکەی لە ئامرازی ڕاچڵەکاندن و دروستکردنی ئاگاییەوە گواستووەتەوە بۆ دەنگدەرەوەیەکی پاسیفی ئازارەکان، ئەمەش ئەوە ڕوون دەکاتەوە، کە چۆن گەرمیان وەک ناوچەیەکی تراوماتیک لەبری دەربازبوون لە ڕابردوو، تووشی جۆرێک لە بێزاربوونی کلتووریی بووەتەوە، کە تێیدا بێهیوایی دەبێتە مۆدێلی زاڵ و بەهای باڵادەستی تەنانەت ناو دەقە ئەدەبییەکانیش!

وێنەگەرایی هاوچەرخ و تەنیایی دیجیتاڵی لە دەقی (تا خوار بە دووریتدا دەمە شیعر)، مۆدێلێکی نوێی بەرکەوتنی ئەدەبە لەگەڵ تەکنەلۆجیادا، پەرتەوازەیی لەنێوان نەریت و دیجیتاڵیزمدا، شاعیری گەیاندووەتە ئەو ئاستەی کە چەمکی (دووری) لە قالبە ڕۆمانسییە کۆنەکەی دابماڵێت و بیکات بە ئەزموونێکی دیجیتاڵی (ئۆنلاین) و گرافیکیانە!

سەرەڕای ئەمە، دامەزراندنی هێما، هەڵوەشاندنەوەی بنیاتی ڕێزمانی و بەرکەوتن لەگەڵ داخورانی شێوازیدا لە هەناوی هەر چوار دەقی (سەرم مزراحی ژیانە، دەوەکەیەک لە سەرمدا، لە ئاستانەی مناڵێکی گرینۆکدا، ئاسمانێکی تەڵخ و باڵێکی ڕوون بۆ فڕین)دا، ئاماژەیەکی ڕوون بە هەوڵێکی گشتیی شاعیران بەرەو هەڵهاتن لە واقیعی جەستەیی و پەنادان بە فەزای هێماگەرایی و فەلسەفی.

لە ڕوانگەی ڕەخنەی کلتوورییەوە، ئەم گەمە زمانی و هێماییانە تەنها مەشق و ڕاهێنانێکی ئیستاتیکی یان داهێنان و ئافراندنێکی شێوازگەرایی ڕووکەشی نین، بەڵکوو ڕەنگدانەوەی کاردانەوەی هۆشیاریی شاعیران بەرانبەر داسەپاندنی ئایدیۆلۆجیا و نۆرمە کلتوورییە باوەکان.

شاعیرەکان لەڕێگەی یاخیبوون لە لۆژیکی زمانیی باو، کۆشاون کۆد و هێما جێگیرەکانی کۆمەڵگە هەڵبوەشێننەوە، وەک لە هەوڵەکەی (عومەری مەلا)دا بەرجەستە دەبێت کاتێک بە لادانێکی بچووکی فۆنەتیکی (گۆڕینی «جەنگ» بۆ «چەنگ») لادانێکی جۆریی لە سیمیۆتیکادا دروست کردووە.

لەم گۆڕانکارییەدا، زمانی دەسەڵات و دیسپڵینی چەکداریی (جەنگ) دەگۆڕێت بۆ زمانی هونەر و موزیکی ئاشتیخوازانە (چەنگ)، ئەمەش بەکارهێنانی ستراتیژیی ڕەخنەی کلتوورییە بۆ داماڵینی ڕەوایەتی لە کلتووری توندوتیژیی و سەربازگەرایی. هاوکات (هیوا موسا) بە ڕاکێشانی هێمای عیرفانیی (سیمورغ) بۆ ناو دەقەکەی، هەوڵێکی کلتوورییانە دەدات بۆ دەربازکردنی مانای شوناس لە زەبر و قەیرانی جەستە و ماددە بەرەو ئازادیی ڕۆحی.

لە ئاستی دوا-شیکاریی کلتووریدا، ئەم داتاشین و هەڵوەشاندنەوە هەمەییە دەرئەنجامی سەرپێکەوتنی قەیرانی بوونگەرایی مرۆڤی هاوچەرخە، مرۆڤێک کە لەژێر پەستانی کلتووری نەریتی و باڵادەستیی کاپیتالیزمی نوێ و نامۆبوونی قووڵ لە فەزای سۆشیال میدیادا، تووشی پەرتەوازەیی شوناس و (تەنیایی جەماوەریی) بووەتەوە، بەمەش شاعیر هەوڵی داهێنان و خوڵقاندنی پەناگەیەکی بێگەرد لە هەناوی زماندا دەدات.
هاوزەمان هەر لەم ئاستەی خوێندنەوەی کلتوریدا، دەقی (یەک گەڵا و دوو مردوو)، مانیفێستێکی سیمیۆتیکی و کلتووریی قووڵە لەسەر پەرتەوازەیی شوناس و مەرگی دووفاقیی مرۆڤی هاوچەرخی کورد و گەرمیانی، لە سەردەمی دوای کارەسات و سەردەمی داسەپاندنی فەزای دیجیتاڵیدا. دەقەکە لەڕێگەی دەلالەتە نیشانەناسییەکانەوە ار لەسەر هەڵوەشاندنەوەی چەندین پێکهاتە و نەرمی کلتووریی دەکات، بە مانایەکی تر ئەم تێکستەی هوما، لەڕوانگەی ڕەخنەی کلتوورییەوە، نمایندەی قەیرانی مرۆڤی سەردەمە لە نێوان کەڵەکەبوونی تەکنەلۆجیا و تەنیایی جەماوەریدا، دەقەکە ڕەخنە لە هەژموونی دیجیتاڵییە دەگرێت، کە مرۆڤی لە حەقیقەتی خۆی و لە پەیوەندییە زیندووەکان دابڕیوە و گەیاندوویەتییە ئاستی پووچگەرایی و نامۆبوون لەگەڵ جەستە، ناو و شوناسی خۆیدا.

پێنجەم/ تەمای جەنگ و مەرگ لەڕوانگەی ڕەخنەی کلتوورییەوە

کاتێک سەرنج لە بەرکەوتنی دەقەکان لەگەڵ واقیعی کۆمەڵایەتی، سیاسی و مێژوویی گەرمیاندا دەدەین، تێبینی دەکەین، کە تەمای جەنگ، مەرگی جەماوەریی و دەرئەنجامە تراوماتیکییەکانی ماڵوێرانی، تەنها وەک مۆتیڤێکی لاوەکی دەرنەکەوتوون، بەڵکوو وەک جەمسەرێکی کلتووریی زاڵ و بڕبڕەی پشتی هۆشیاریی شیعریی لە تەواوی دەقەکاندا ئامادەییان هەیە.
لە دەڤەری گەرمیاندا -کە بە قووڵی لەگەڵ مێژووی جینۆساید، تاوانی ئەنفال و وێرانکاریی ڕژێمی تۆتالیتاردا گرێ بووە- جەنگ لە دەقی ئەم شاعیرانەدا ڕووداوێکی مێژوویی بەسەرچوو یان زەمەنێکی کاتیی-پێ-هاتوو نییە، بەڵکوو تراومایەکی کلتووریی زیندووی بەردەوامە، کە لە هەناوی زمان و ڕەفتاری ڕۆژانەدا بەردەوام دووبارە بەرهەم دەهێنرێتەوە. جەنگ لێرەدا بووەتە دیسپلینێکی کلتووریی، کە هۆشیاریی خوێنەر ئاراستە دەکات و بنەماکانی مرۆڤبوونی سەردەم دەخاتە ژێر پرسیاری ڕەخنەئامێزەوە:
نەوەد (دەقی گوو)، جەنگ وەک پیشەسازیی مۆدێرنەتە و بازاڕی سەرمایەداریی دەخاتەڕوو، جەنگ لە فۆڕمە نەریتییەکەی دەردەهێنێت و

وەک سنعەتێکی مۆدێرن و درێیەکی ئایدیۆلۆجیی دامەزراو لە هەر پۆشاکێک، کە خۆی تێدا مات داوە، ڕووتی دەکاتەوە. شاعیر بە زمانێکی ڕادیکاڵ و دژە-دیسپڵین، دەست بە هەڵوەشاندنەوەی هەژموونی دەسەڵاتی ئابووریی و میدیایی دەبات. ڕەخنەی قووڵی دەقەکە ئاڕاستەی (فۆتۆگرافەری جەنگ) و ئامرازەکانی ڕاگەیاندن دەکرێت، کە ئازاری قوربانییان دەڕازێننەوە و جوانی دەکەن و دەیکەنە وێنەی فۆتۆگرافیی ئەرشیفکراو تا وەک کاڵایەک لە بازاڕی سەرمایەداریدا مامەڵەی پێوە بکەن. لە ڕوانگەی خوێندنەوەی کلتوورییەوە، جەنگ لێرەدا دادەماڵرێت لە هەر پیرۆزییەک و وەک داڕمان و کەوتنی بەها ئەخلاقییەکانی مۆدێرنێتە، لە دەقەکەدا، بەرجەستە دەکرێت.
خەلیفە، دەقی (خودا)، بە ڕاستەوخۆییەکی بێئازارەوە، باسی تاوانکاریی ئایدیۆلۆجی، وێرانکاریی گوندەکان، چەخماغەی چەک و لەسەدارەدانی باوکی دەکات. لە ئاستی ڕەخنەی کلتووریدا، دەقەکە بەرکەوتنی نێوان (ئاین) و (زۆرداریی سیاسی) ڕوون دەکاتەوە، کاتێک هێزی فاشیست و دەسەڵاتی تاریک، نیشانە پیرۆزەکان (خودا، سروشت و خێرەمەندیی زەمین) دەستبەسەر دەکەن و دەیانکەنە ئامرازی کوشتن و پاکتاوی نەژادیی. دەقەکە مانیفێستکردنەوەی برینی قووڵی ئەنفالە، ئەودەمەی کە تاوانکارییەکە تەنها جەستەکان لەناونابات، بەڵکوو جیهانبینیی ئاینی و ئارامیی پیرۆزییەکانیش لە ناخی مرۆڤەکاندا دەتەقێنێتەوە.
عومەر مەلا، دەقی (لە ئاستانەی مناڵێکی گرینەکدا)، جەنگ وەک دیوێکی زەقی کاپیتالیزم و ئەقڵانییەتی ساردی جیهانی نوێ نمایش دەکات. دەقەکە بە هێنانی چەمکەکانی سەربازیی و تەکنەلۆژیا، مێژووی خوێناویی جەنگ ڕووبەڕووی بێتاوانیی منداڵێک دەکاتەوە. شاعیر یاخیبوونێکی نیشانەناسیی لە ئاستێکی جۆریی بەرزدا ئەنجام دەدات، کاتێک بە دەستکارییەکی بچووکی زمانیی، گۆڕانکاریی لە وشەکاندا دەکات، ئەوە زمان لە کلتووری چەکداریی و ئامرازی کوشتنەوە دەگوێزێتەوە بۆ کەرەستەیەکی موزیکیی ئاشتیخوازانە. ئەمە هەوڵێکی کلتووریی سەرکەوتووە بۆ داماڵینی دەسەڵات لە فەرهەنگی شەڕ و باڵادەستکردنی گوتاری ئاشتی.
هەواس، دەقی (ئاسمانێکی تەڵخ و باڵێکی ڕوون بۆ فڕین)، بە شێوازێکی پارادۆکس-ئامێز، دەست دەخاتە سەر داڕمانی بنەماکانی باوەڕ و نیشتمان. لەم دەقەدا جەنگ ئیتر ڕووداوێکی نائاسایی نییە، بەڵکوو دەبێتە واقیعێکی نۆرماڵ، واقیعێکی ڕۆژانەی ئاساییبووەوە، ئەویش کاتێک دەست بە نان و جەنگ وەکوو یەک درێژ دەکرێت! لە ڕوانگەی کلتوورییەوە، ئەم وێنەیە نیشانەی گەیشتنی کۆمەڵگەی دوای کارەساتە بە ئاستی نهیلیزمی ڕەها و (بێدەربەستیی بوونگەرایانە)،

کاتێک سنوورەکانی نێوان ئامرازی ژیان (نان) و ئامرازی مەرگ (جەنگ) بەتەواوی دەسڕێنەوە.
هیوا موسا، دەقی (دەوەکێیەک لە سەرمدا)، کاتێک شاعیر تێ دەگات جیهانی واقیعی بەتەواویی لەلایەن وێرانکاریی شەڕەوە داگیرکراوە (ئیتر ناچینەوە بەردەم هیچ شتێ، جەنگ نەبێت!)، ستراتیژێکی کلتووریی نوێ دەگرێتە بەر، کە ئەویش پەڕینەوەیە لە جەنگی جەستەوە بەرەو ئەلیگۆریای ڕۆح. لەڕاستیدا ئەمە هەوڵێکی سۆفیگەرانەی هاوچەرخە، شاعیر دەیەوێت لەڕێگەی هێمای عیرفانیی (سیمورغ)ەوە، لە جەنگی ماددیی سەر زەوی داببڕێت و بەرەو ئازادیی ڕۆحی هەڵبێت، تا وا لە بوون بکات دەستی هیچ کەسێک نەچێتە برینی ئەویترەوە.
حاجی، دەقی (تا خوار بە دووریتدا دێمە شیعر)، جەنگی تەنیایی لە فەزای دیجیتاڵیدا بەرپا دەکات، ئەو ناڕاستوخۆ جەنگی نێوان (دابڕانی جەستەیی) و (تەنیایی دیجیتاڵی) دەخاتەڕوو. دەقەکە تێڕوانینێکی پۆستمۆدێرنانەی هەیە کاتێک جەنگ تەنها وەک ڕووبەڕووبوونەوەی چەکداریی نابینێت، بەڵکوو وەک هۆکاری سەرەکیی پەرتەوازەیی، دابڕان و نامۆبوونی مرۆڤ مانیفێستی دەکاتەوە. شاعیر ئازاری جەنگ و دووریی نیشتمان دەگوازێتەوە بۆ ناو فەزای ئۆنلاین، کاتێک تەنانەت زانستی پزیشکیش ناتوانێت شوێنی برینەکە لە جەستەدا دیاریی بکات، چونکە برینەکە برینێکی کلتووریی و دەروونیی قووڵە.
شکار محەمەد، دەقی (سەرم مزراحی ژیانە)، جەنگی ناوەکی و کەڵانی برینەکانی بوونی بەرهەم دەهێنێتەوەو جەنگ لە بەرە دایساوەکانەوە دەگوازێتەوە بۆ ناو ناخ و دەروونی مرۆڤ. جەنگ لێرەدا بریتییە لە وێرانکاریی ناخەکی، کەڵانی بەردەوامی برینەکانی بوون و پارچەبوونی تەمەن لەژێر زەبری زەمەندا. لێرەدا شیعر لە ئاستی کلتووریدا دەبێتە (دوا سەنگەر) بۆ بەرگریکردن لە خۆ لەهەمبەر داڕوخان، ڕووخان و لەبیرچوونەوە، سەنگەرێک کە تێیدا مرۆڤی زەبرلێکەوتوو هۆشیاریی خۆی لەبەرانبەر بێباکیی جیهاندا دەپارێزێت.
دواجاریش هوما، دەقی (یەک گۆڕ و دوو مردوو)، مەرگی دووفاقی و تراومای بێدەنگ لە زەینی خۆی و وەرگردا وێنا دەکاتەوە، لێرەدا جەنگ بە فۆڕمی ڕاستوخۆی سەربازیی یان گوتاری سیاسی ئامادەیی نییە، بەڵکوو وەک دەرئەنجامە نەبینراو و شاراوەکانی تراومای جەنگ لە ناخی مرۆڤی دوای شەڕدا ئامادەیە، واتە جەنگێک کە لە سەنگەرەکانەوە گوازراوەتەوە بۆ ناو ژوورەکان، جەستە و ئەکاونتە دیجیتاڵییەکان!
دەقەکە ڕەخنەیەکی کلتووریی قووڵە لە جیهانێک، کە تێیدا جەنگ تەنها جەستەکان ناکوژێت، بەڵکوو شوناس، متمانە بە زەمەن و

پەیوەندیی مرۆڤ لەگەڵ ماڵ و تەنانەت لەگەڵ ناوی خۆیشیدا هەڵدەوەشێنێتەوە، کاتێک مرۆڤێک لە خاکدا دەنێژرێت، بەڵام لە ماڵەوە (منێکی تر) دەمێنێتەوە، کە لەبیریان چووە بینێژن!
بەم جۆرە، تەمای جەنگ و مەرگ لە هەر هەشت دەقەکە و لای هەر هەشت شاعیرەکە، بەڵگەنامەیەکی حاشاهەڵنەگری کلتوورییە لەسەر تراومای بەردەوامی دەڤەرەکە. جەنگ لەم دەقانەدا لە دیاردەیەکی سیاسی/سەربازییەوە گۆڕدراوە بە نەخۆشییەکی وجودیی و کلتووریی، شاعیرەکانمان لە ڕێگەی تێکشکاندنی زمان، ڕاکردن بەرەو فەلسەفە، ڕەخنە لە کاپیتالیزم و پەنادان بە فەزای مەجازیی، هەوڵی دەربازبوون لەم قەفەسە کلتوورییە دەدەن و هاواری مرۆڤی ژێربلەکەوتووی دوای ئەنفال و جەنگەکان لە گەرمیانەوە بەگوێی جیهاندا دەدەن.

شەشەم/ قەیرانی بونیادیی دەقەکان لە ئاستی کلتووریدا

لە کۆتایی ئەم خوێندنەوە ڕەخنەییەدا و لە کۆی شیکاریی ئەزموونی شیعریی ئەم هەشت دەقەی لە بەردەستماندان، سەرەڕای جەسارەتی زمانی، داهێنانی وێنەیی و بوێریی لە تێکشکاندن و ئاوێزکردنی فۆڕمی شیعریدا، بەڵام لە ئاستی ڕەخنەی کلتووریدا دەبێت بە ئاگاییەکی تیۆریی و میتۆدییەوە لە سێ قەیرانی بونیادیی و جەوهەریی بکۆڵینەوە، تا ئەزموونی شیعریی نوێی ناوچەکە لە وەستان و دووبارەبوونەوە و داخورانی شێوازیی بپارێزرێت:
١- قەیرانی سەربەخۆیی بونیاد و ترسی کاریگەریی: هەرچەندە لە هەندێک لە دەقەکاندا (وەک دەقەکەی نۆڕێ) لەڕێگەی دەقئاوێزانی دراماتیکەوە، یاخیبوون لە ڕێزمان و فۆڕمی باو بەدی دەکرێت، بەڵام بە قووڵبوونەوەی ڕەخنەیی لە کۆی دەقەکان، دەبینین جۆرێک لە قەیرانی سەربەخۆیی بنیات ئامادەیی هەیە.
لە سەرچاوە ڕەخنەییەکاندا ئەم دیاردەیە بە (ترسی کاریگەریی) ناودەبرێت، کاتێک شاعیرانی نوێ ناتوانن بەتەواویی لە سێبەری دەقی ڕابەران و مۆدێلە باوەکانی پێش خۆیان جیاببنەوە. بەشێکی بەرچاوی ئەم دەقانە لەبری داهێنانی ئەندازیارییەکی بونیادیی نوێ بە زمان و فۆڕم، مۆدێلە تاقیکراوەکانی پێشوو (وەک: کورتبڕیی ئایپێگراماتیک، گۆشەی پێچەڵپێچی وێنەکان و تێکشکاندنی ڕێزمان) دووبارە بەرهەم دەهێننەوە. ئەمەش سەربەخۆیی بونیادیی لە دەقە نوێیەکان دەسێنێتەوە و دەیانکاتەوە بە درێژکراوەی هەمان گوتاری ئەدەبیی مۆدێرن. دیارە سەلماندنی تەواوەتیی ئەم داوەریکردنە بە بەڵگەی سەلمێندراو، پێویستی بە توێژینەوەیەکی بەراوردکاریی سەربەخۆ هەیە لەنێوان بونیادی ئەم دەقانە و بەرهەمی نەوەکانی

پێشووتردا. (کە دەنگە وەک پرۆژەی داهاتوومان بیری لێ بکەینەوە!)

٢- گەمارۆدانی ئومێدی کلتووریی لە هەناوی نهیلیزمی ڕەهادا: سەرەڕای ئەوەی شاعیرانی ئەم ئەزموونە توانایەکی دیاریان لە هەڵوەشاندنەوەی دەسەڵاتە نەریتی، سیاسی، ئایدیۆلۆجی و تەکنۆلۆجییەکاندا نیشان داوە، بەڵام کارکردی ڕەخنەی کلتووریی تەنها بە داڕوخاندن کۆتایی نایەت. کاتێک دەق بە بەردەوامی جەخت لەسەر (پووچی، مەرگ و تراژیدیای دووبارەکراوە) دەکاتەوە و هیچ ئاسۆیەکی ئومێدبەخش بە ڕزگاربوون واڵا ناکات، دەقەکە تووشی جۆرێک لە (نهیلیزمی ڕەها)و (تەقلیدیبوونی نەرێنی) دەبێتەوە. لە ئاستی تیۆریی کلتووریدا، شیعر جگە لە هەڵوەشاندنەوەی فۆڕمە دەسەڵاتدارەکان، ئەرکێکی بونیادنەرانەشی لە ئەستۆدایە، کە ئەویش ئازادکردنی (ئومێدی کلتووریی)و بەخشینی ئاسۆیەکی مانادارە بە مرۆڤی زەبرلێکەوتووی گەرمیانی- تا شیعر لە ئامرازێکی ڕادەستبوون بە بێهیواییەوە، ببێتە بزوێنەری هۆشیاریی کۆمەڵایەتی.

٣- ئاڵۆزکاریی زاراوەیی و دابڕانی ئۆرگانیک لە بەردەنگ: بە دەربڕینی هەستی هاوچەرخبوون و ئاڵۆزیی جیهانی نوێ، بەشێک لە شاعیران کەڵەکەیەکی زۆری زاراوەی ئەکادیمی، فەلسەفی و تیۆرییەکانیان ئاخنیوەتە ناو بونیادی دەقەکەیانەوە. لە ڕوانگەی هێرمێنۆتیک و سیمیۆتیکای وەرگرتنەوە، ئەم جۆرە ئاڵۆزکردنە نادەنیا و زیادەڕەوانەیە، دەق لە ئەزموونێکی زیندووی بەرکەوتەی کۆمەڵایەتی و ئینسانییەوە دەگوازێتەوە بۆ ئەدەبێکی ڕۆشنبیریی تیۆریزەکراوی وشک.

ئەم ڕەفتارە زمانییە شوێنەواری نەرێنی لەسەر کارکردی کۆمەڵایەتیی شیعر بەجێ دەهێڵێت، چونکە دیواری دابڕان لەنێوان دەق و بەردەنگی واقیعیدا قایمتر دەکات و پەیوەندیی ئۆرگانیکی نێوان دەقی شیعریی و هۆشیاریی گشتیی کۆمەڵگە، دووچاری گۆشەگیریی و فەرامۆشبوون دەکاتەوە.

ئەنجامی بەدەستهاتووی ئەم سێ قەیرانە بونیادییە، بەئاگاهێنەرەوەیەکی بەپەلەن بۆ زەروورەتی واڵاکردنی قۆناغێکی نوێی خۆ-ڕەخنەیی و بازدانی هۆشیارانە لە ئەزموونی شیعریی نوێی شاعیرانی ناوچەکەدا.

لە ئاستی داڕشتنەوەی گوتاردا، ئەم شاعیرانە بە پاراستنی جەسارەت و هێزی شیعریی خۆیان لە داخوران، پێویستییەکی حاشاهەڵنەگریان بە ڕێکخستنەوەی ئەندازیاریی ڕەسەنی فۆڕم و زمان هەیە، ئەندازیارییەک کە توانای دروستکردنی هاوسەنگییەکی دیالێکتیکی هەبێت لە نێوان سێ جەمسەرە سەرەکییەکەی قەیرانەکەدا.

دواجار ئەم ڕەخنە کلتوورییە هەوڵێکە بۆ بەئاگاهێنانەوەی ڕەوتی

شیعریی گەرمیان تا لە بەرهەمهێنانەوەی تراژیدیا و شێوازی هەمان مۆدێلەکانی ڕابردوو بوەستێت، و بەرەو پێکهێنانی گوتارێکی ئەدەبیی کراوە، ڕەسەن و کاریگەر هەنگاو بنێت، کە هاوشانی ئازارەکانی مرۆڤی هاوچەرخ، هۆشیاریی ئایندەسازیی تێدا بەرجەستە بێت.

ئەنجامەکانی توێژینەوەکە:

لە کۆتایی ئەم توێژینەوە ڕەخنەییەدا -کە تێیدا لەڕوانگەی شێوازگەریی، فۆڕمالیزم و ڕەخنەی کلتوورییەوە توێژینەوە لە هەشت دەقی شیعریی شاعیرانی گەرمیان کرا- دەتوانین کۆمەڵێک ئەنجامی جەوهەریی بەدەستهاتوو لە چەند پەرەگرافێکی زنجیرەییدا دەستنیشان بکەین:

١- یەکەمین ئەنجامی سەرەکیی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە سەلماندنی پەیوەندیی دیالەکتیکیی نێوان یەکێتیی تەما و فرەیی تەکنیکە شێوازگەرییەکان. وێڕای بوونی جیاوازیی دیار لە شێوازی داڕشتن، داڕشتنی گرافیکی و تێڕوانینی هونەریی نێوان شاعیران، بەڵام تەواوی دەقەکان لە دەوری جەمسەرێکی کلتووریی و سایکۆلۆجیی هاوبەشدا کۆدەبنەوە، کە ئەویش (تەمای جەنگ، تراومای بەردەوام و دەرکەوتە بوونگەرایی و دیجیتاڵییەکانی مەرگ)ـە. ئەم ئەنجامە ئەو ڕوون دەکاتەوە، کە جەنگ و وێرانکاریی لە فەزای گەرمیاندا لە دیاردەیەکی مێژوویی یان ڕووداوێکی بەسەرچووی ڕابردووەوە گۆڕاوە بۆ پێکهاتەیەکی دانەبڕاو و زیندووی ناو ئاگایی شیعریی، بە شێوازێک کە تەواوی وێنە، ڕەمز و لادانە زمانییەکان ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەگەڕێنەوە سەر ئەم زەمینە تراوماتیکە.

٢- لە ئاستی شیکاریی فۆڕمالیستیدا، توێژینەوەکە گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە (بەهای زاڵ) لەناو تەواوی دەقەکاندا ئامرازی بنەڕەتیی دروستکردن و دیاریکردنی ئاراستەی شیعرییە، چونکە ئاراستەی شیعریی چەمکێکی پێشوەختەی دەرەکی نییە، بەڵکوو بەرهەمی یەکگرتنی بەها زاڵەکانە لەناو هێڵەکانی دەقدا. بە هەی وەگەڕخستنی بەها زاڵە زمانی و شێوازییەکانی وەک: ساتیری ڕەش، لادانی فۆنەتیکی و مۆرفۆلۆجی، داڕشتنی گرافیکیی وێنەکان و پارادۆکسی ڕادیکاڵ، شاعیرەکان توانیویانە ئاگاییەکی هونەریی باڵا لە بەکارهێنانی کەرەستە زمانییەکاندا نیشان بدەن تا شۆکی مەعریفی لە ئاگایی خوێنەردا دروست بکەن و پەیامە فەلسەفی و ڕەخنەییەکانی خۆیان مانیفێست بکەن.

٣- لە تێڕوانینی ڕەخنەی کلتووریدا، توێژینەوەکە ئاشکرای دەکات، کە سەرەڕای جەسارەتی زمانی و بوێریی شاعیران لە تێکشکاندنی فۆڕمی باو، بەڵام دەقەکان ڕووبەڕووی سێ قەیرانی بونیادیی بوونەتەوە، کە

بریتین لە (ترسی کاریگەریی، نوقومبوون لە نهیلیزمی ڕەها و فەرامۆشکردنی ئومێدی کلتووریی، لەگەڵ دابڕانی ئۆرگانیک لە بەردەنگ بەهۆی ئاڵۆزکاریی زاراوەییەوە)، ئەم قەیرانانە ئاماژەن بە دەستپێکردنی دیاردەی داخورانی شێوازیی، واتە بەتاڵبوونەوەی تەکنیکە دووبارەبووەکان لە کاریگەریی و زەبری هونەرییان، کە ئەمەش پەیوەستیی بە ئاگاهێنانەوەی هەستیاریی خۆ-ڕەخنەیی شاعیران دەسەلمێنێت.
٤- سەرئەنجام، توێژینەوەکە بەوە کۆتایی دێت، کە ئەزموونی شیعریی ناوچەکە لە قۆناغی (یاخیبوون، هەڵوەشاندنەوە و تێکشکاندنی فۆڕمە ئایدیۆلۆجی و نەریتییەکاندا سەرکەوتنی گەورەی بەدەست هێناوە، بەڵام بە بەردەوامی و پاراستنی سەربەخۆیی بونیادی خۆی، پەیوەستی بە گواستنەوەی هەیە بەرەو (قۆناغی بونیادنانەوە)، بە بەئاکامگەیاندنی ئەم ئامانجەش، پەیوەستە پرسەی بەرهەمهێنانی شیعریی لە سێگۆشەی ئۆرگانیکی (دەق– خوێنەر– ڕەخنە)دا ڕێک بخرێتەوە، تا شیعر لە ئامرازێکی ڕادەستبوون بە بێهیوایی و پووچییەوە، ببێتە هۆکاری دروستکردنی ئاگایی گشتی، ئازادکردنی ئومێدی کلتووریی و بەخشینی ئاسۆیەکی مانابەخش بە کۆمەڵگە و مرۆڤی زەبرلێکەوتووی کوردی گەرمیانی.

چەند تێبینییەکی گرنگ:
١- ناوهێنانی شاعیرانی بەشداربوو و دەقەکانیان لە سەرتاپای ئەم توێژینەوەدا، بەپێی هیچ ڕیزبەندییەکی ئامانجدار یان لەپێشینە (ئەسبەقییەت) یان پلەبەندیی ئەدەبی و شەخسیی نەبووە، بەڵکوو تەنها لەسەر بنەمای ئاسانکاریی و ڕێکخستنی تەوەره‌کان و شیکاریی دەقەکان داڕێژراوە.
٢- ئەگەرچی لە کۆی ئەو نۆ شاعیرە بەشداربووە، دەقی هەشتیان خرایە بەر شیکاریی ڕەخنەی زانستییەوە، بەڵام هێشتنەوەی ژمارە (نۆ) لە ناونیشانی سەرەکیی توێژینەوەکەدا دەگەڕێتەوە بۆ پاراستنی حەقیقەتی مێژوویی و کلتووریی ئەو ڕووداوە ئەدەبییە، کە لە سەرەتادا وەک کۆڕێکی تایبەت بە نۆ شاعیر دەستی پێ کرد، هاوکات ئامادەیی یان بێدەنگیی شاعیری نۆیەم خۆی لەخۆیدا بەشێکە لەهەمان فەزای ئەدەبی و جوگرافیای ڕەخنەیی، کە ناتوانرێت لە سیاقی گشتیی ئەزموونەکە پەراوێز بخرێت.
٣- پەیوەستە ئاماژە بەوە بدەین، کە شاعیر (عومەری مەلا)، لە کاتی بەڕێوەچوونی کۆڕەکەدا بە خوێندنەوەی دەقێکی لیریکی بەشدار بوو، بەڵام دواتر و لەسەر خواستی تایبەتیی خۆی، دەقی (لە ئاستانەی مناڵێکی گرینۆکدا)ی بۆ ئەم خوێندنەوە ڕەخنەییە نارد. لە ڕوانگەی

ئامانجی زانستیی پڕۆژەکە و ڕێزگرتن لە ویست و بڕیاری شاعیر، داواکارییەکەیمان پەسەند کرد و دەقە نوێیەکەیمان خستن□ ب□ر پرس□ی شیکاریی و هەڵسەنگاندن.
٤- بۆ گوێگرتن لە خوێندنەوەی ڕاستن□وخۆی دەقەکان لەلایەن شاعیران خۆیانەوە، ڤیدیۆی چالاکییەکە، لە کەناڵی فەرمیی (ئازادیی گەرمیان) لە یوتیوب، ئەرشیف کراوە و لەڕێگەی ئەم لینکەی خوارەوە بەردەستە:
https://www.youtube.com/@azadigarmian1146

▪ دکتۆرا لە فەلسەفەی ئەدەب و مامۆستا لە زانکۆی گەرمیان.

---

*خانەقای میرزا * ”١“ پشوویەکی ئۆخەی- بەشی یەکەم.. سەردار ڕەزا جاف

((1))

بەرکوڵ :
ئەمڕۆ ڕۆمان هەم جیهانێکی تایبەت بەخۆی هەیە هەمیش ڕەواج و خوێنەرێکی باشی بۆ خۆی دەست ب□رکردووە، بۆیە ڕۆماننووسی زیرەک لێرەوە دەکارێ ئامانج و مەبەستەکانی بگەیەنێت بە تاکی کۆمەڵ، کاریگەری زیاتری لە دەزگا میدیاکانی دیکە هەیە، نەمازن□ □□مان□ م□ژوووییەکان یان ئەو رۆمانانەی لە بارەی کەسایەتییە دیار و ناسراوەکانەوەیە، ئیدی دەبنە سەر وێرد و دەماودەم وک نەسیمی دەم بەیان ل□ □ ک□□انه□ن□گ□کانی پیرمەسووری سلێمانییەوە بەر□و□ پانتایی دونیایەکی بەرفرە لە شەققەی بال دەدەن، ئیدی لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا ر□ؤمانی ل□و ج□ر□انە پەل بەرەو سیاسەت دەکوتێ و ل□ □ ت□ک ڕەوتی سیاسی نهادا ئاوێتەی دەکاتەوە و شل□و ب□وونێ لە ناڕێکی گێڕانەوە دەخوڵقێ..
ڕەنگە کەسانێکی دیکەیش لە تەک ڕۆمانی ” خانەقای میرزا ” ی برای نووسەر ” میران ئەبراهام ” دەمووویەکیان کرد بێت و سەرنج و

تەبینییەکانی خۆیان خستبێتەڕوو، کاتێک دەڵێین تێبینی و سەرنجەکانی خۆیان خستۆتەڕوو دیارە هیچ کەسێک و هیچ نووسینێک هەم بەخوێندنەوەی فرە چەشنی نابێت هەمیش بە کەموکوڕی نابێت، کاتی خۆیشی برای بەڕێزمان (سابیر ڕەشید) پێی گوتین کە دەتوانن سەرنج بدەنە سەر نووسینی فڵان و فڵان لە بارەی ڕۆمانی " کتێبفرۆش"ەوە، هەڵبەتە بەڕێز میران ئیبراهامیش هەمان قسەیان کردەوە، دیارە ئێمە بە خۆمان دیدگای تایبەت بە خۆمان هەیە و لاسایی هیچ نووسەر و دیدگایەک ناکەین، ناماندەوێ کاریگەری هیچ کەسێکیش بە سەرمانەوە هەبێت، ئێمە بە دید و تێڕوانینی ئەو بیرکردنەوەی هەیە لە دەق دەڕوانین، تەنانەت لە زمان و دەربڕینیش ڕەنگاڕەیی و ڕەوتی تایبەت بە خۆ دەگرینەبەر، هەر ڕەخنەگرێک دیقەتی ئەو لێکۆڵینەوە و خوێندنەوە و ڕەخنەی بەر لە خۆي دابێت، ئەوا هیچ گومانێکی تێدا نییە ئەگەر لاساییشی نەکاتەوە کاریگەری بە سەرییەوە دەبێت، بۆیە ئێمە نەمانویست ئەو کاریگەرییەیشمان بە سەرەوە بێت و خۆمان، خۆمان بین.
بەر لە ڕۆچوونی شرۆڤەکەمان گەرەکمانە دوو قسە بڵێین، پێمان وابێت ساڵی ٢٠٢٣ لە پێشانگای نێودەوڵەتی فرانکفۆرت بوو بە یەکەمینجار " میران ئیبراهام "مان بینی، هەر ئەو دەم داوای کتێب یاخود باشتر وایە بڵێین ڕۆمانەکانمان لێ کرد، ئیدی نازانم بەر دەست نەبوو یان خۆی لە داواکەمان شاردەوە، ئەوە بوو هەر لەوە چەند دانەیەکی بە کەسەکی گەنج و تازە دەستپێکی نووسین کرد، ئەلهەقی لە دەمان نەگرت وەلە زۆریشمان پێخۆش بوو، کەسەکی گەنج و لەم غوربەتە پێنای بە نووسینی کوردی بردبێت و بیەوێت لەو دەرگایەوە لە کوردبوونی خۆی دانەبڕێت و، قۆڵی چاکی لێهەڵماڵێت و لە دونیای ئەدەبی کوردییەوە بە خواستی دادەی بگات، زۆر بەداخەوەین کە ناوی ئەو کوڕە گەنجەمان نەزانی، ئەو دەمی تازە لە لێکۆڵینەوەی ڕۆمانی " گەشەگیری " برای بەڕێز ئیسمائیل حەمە ئەمین تەواو ببووین، وامانزانی دەیانەوێت خۆیانمان لێبشارنەوە، وادەرنەچوو، جاری دووەم کە بەڕێز میران ئیبراهاممان بینییەوە لە ئۆلدنبەرگ بوو ڕۆژی ٦ / ٩ / ٢٠٢٥ لە هۆڵی ماڵی ئێزیدیان لە کۆنگرەی پێنی کوردی بوو، وەک سووکە گلەییەک پێمان گوتەوە، کتێبەکانمان هەر بە دەست نەگەیشت، ئەوە بوو داوای ئەدرەسەکەی لێکردین و بەڵێن درا پێمان بگات بە سپاسەوە ڕۆژی ٢٨ / ١٠ / ٢٠٢٥ چوار دانە لە ڕۆمانەکانی بەدەستمان گەیشت، کە بریتی بوون لە " شەوگەڕەکان، خەمی مەستوورە، نیشتمانی سارا، خانەقای میرزا " شاگەشکە بووین، هەر بە ڕۆژی دوایی ٢٩ / ١٠ / ٢٠٢٥ دەستمان بە خوێندنەوەی ڕۆمانی " خانەقای میرزا " کرد، دەشێت کەسەکی ئاسایی زۆر بخایەنێت بە دە ڕۆژ ڕۆمانەکە بخوێنێتەوە، وەلە

خوێندنەوەی ئەمە هەڵوەستەکردن بوو لە سەر زۆر لە موفرەدات و بە وردی ڕۆچوونە ناوەخنی ڕۆمانەکە و ڕۆژی ١٥ /نیسانی / ٢٠٢٦ کات دوانزەی شەو لە خوێندنەوەی تەواو بووین، پێشتر زۆرمان لەرەولەوە لە بارەی ڕۆمانەکانی بەڕێز میران ئەبراهامەوە بیستبوو زۆر تامەزرۆی خوێندنەوەیان بووین، لە " خانەقای میرزا " تامەزرۆکەی خۆمان بە یەکێک لە ڕۆمانەکانی شکاند، لەڕاستیدا کەمتەرخەم نابین و ڕۆمان بۆ ئەوە هاتووە بخوێندرێنەوە، ئیدی لەمەولا دەستمان کەمە واڵا دەبێت و بە پێی دەرفەت یا ئەوەتا لە ئاستیاندا مینا ئاسای ئەم ڕۆمانە دەبین یانیش وەک هەر کەسەکی دی خوێنەر دەبین، لە کاتی خوێندنەوەیان ئەو بڕیارە دەدرێت، چونکە ناوەڕۆک کاریگەری دەکاتە سەر بیر و شرۆڤەمان، نامانەوێ هیچ لە بارەیانەوە بێژین، ئەوەی لێرە دەیخوێننەوە دیدگامان بۆ دەردەخات، لە خۆ دەناسین هەمیشە بە دووی خاڵە نەرێنییەکان دەگەڕێین، لە پێناو بەرەوپێشردنی ئەدەبی کوردی بەگشتی و ڕۆمان بە تایبەتی، پێمانوایە هەموو ئەو برادەر و ئازیزانەی دوو حەرفمان لە بارەی کار و دەقەکانیان نووسی بێت گەواهی ئەوەمان بۆ دەدەن، بەردمان خستەتە سەر بەرد یان ڕووخاندوومانە.
لەم ڕوانگەوە باسکمان لەهەڵماڵەی و تەواوی " خانەقای میرزا " مان زۆر بەوردی خوێندەوە، هەر بۆیە زیاتر لە " ١٦٠ " کاغەزی ڕەنگاوڕەنگمان لە سەرنجە ئەرێنی و نەرێنییەکان بۆ هەموو ئەو لاپەڕانەوە لکاندووە و سەرنج و تێبینییەکان لە بارەی هەر لایەنێکی ڕۆمانەکە بووبێت هێڵێکمان بە ژێر ئەو وشە و ڕستە و نیو لاپەڕەیە و لاپەڕانەیشدا کێشاوە و لەم خوێندنەوەیەدا دەیخەینە بەر دیدی خوێنەران، گەرەکمانە ئەوە بێژین، ئەمەیش لە تەک ئەم خانەقا هەم گریاین هەمیش دڵخۆش بووین کە نووسەری وامان هەیە دەتوانێت پێ بخاتە ناو ژیانی ئەدیبانمان، سەرباری سەرنجە نەرێنییەکانمان.

دوای بەرکوێ

پێمانوایە خۆدان لە قەرەدانی ڕەخنە یان خوێندنەوەی دەقی ئەدەبی بە هەموو ئاراستە و پەلوپۆیەکانی، ناکرێ سەرپێیانە بێت، نووسینی ڕۆمانێک چەندین مانگ ئەگەر یان زیاتر لە ساڵێش دەخایەنێت، ناکرێ کەسێک کە خۆی بە ڕەخنەگر بزانێ بێت و لە چەند دەقێکی مەجازیدا هیچی بەسەرهیچەوە نەهێڵی یان هێندە بە شانوباڵیدا هەڵبدا، ئیدی دۆنکیشۆتێکمان بە قووت بکاتەوە.
ڕۆمان دونیایەکی پانوبەرینی تایبەت بە خۆی هەیە، پەلوپۆ بۆ زۆر لایەن دەکێشێت و خودی ڕۆمانیش توخمگەلێکی فرەی هەیە ناکرێ ڕەخنەگر خۆی لەگەڵ بکات و خۆی لەدوور بگرێت هەروەک گوتمان ڕۆماننووسێک بە

چەندین مانگ ڕۆمانێک دەنووسێت تۆی ڕەخنەگر ناکرێ لە شەووڕۆژێکدا دیدگایەکی کورتبین بخەیتەڕوو، بۆیە ئێمە ئەو شێوازە رەتدەکەینەوە و بە جۆرە زانستی و ئەکادیمی و شیتاڵە فرەییەکەییەوە دێینە دەنگ و نووسین و بەم جۆرەی خوارەوە، کە بەبڕوای ئێمە ڕۆمانناسییە، بە سەر توخم و بنەماسەرەکییەکان شرۆڤەکاری دەکەین، پێمان وایە " زمان " لە ڕۆماندا کرۆکی گەیاندنی مەبەستە و کۆڵەکەیەکی سەرەکی ڕۆمانە، هەر بۆیە لە زمانەوە دەست پێدەکەین.....

یەکەم ؛ زمان

زمان لەناو دەقدا گەمە دەکات، بۆیە یەکێک لە گرینگترین بنەماکانی ڕۆمان بە لای ئێمەوە زمانە، لە ڕێی زمانەوە ئێمە بە خوێنەر دەگەین، هەر زمانیشە بنەمای هەموو پەیوەندییە کۆمەڵایی□تی و نێودەوڵەتی و دیبلۆماسییەکانی نێوان و□لاتان و تەواوی مرۆڤایەتییە، کاتێک دەمانەوێ لە دەقێک تێبگەین تەنها زمانە پەلکێشمان دەکات بۆ ئەوەی بڕیار بدەین لە سەر بەردەوامی بە خوێندنەوەی دەقەکە یان وەلانانی و پەنا بردنە بەر کتێب و نووسینێکی دی، جا لە ڕۆماندا ئەم لایەنە لە سەروو پێویستەوە جێی سەرنجە؛ ((ڕۆمان بە گشتی دیاردەیەکی فرە شێواز و زمان و دەنگە، شرۆڤەکار لەسەر هەندێ یەکەی شێوازی هاوشێوە دادەمێنێ، کە هەندێجار لە سەر ئاستی زمانە جیاوازەکان دەبینرێت و، زمانی ڕۆمان سیستەمێکی زمانەکانە هەر بۆ خۆی هەمەچەشنی زمانی کۆمەڵایەتییە و، هەندێجاریش بۆ زمانەکان و دەنگە تاکییەکانە، هەمەچەشنی سیستەمێکی ئەدەبییە، بنەما پێویستییەکان وا دەخوازێت زمانی نەتەوەیی بە سەر ش□ووازە کۆمەڵایەتییەکاندا دابەش بکرێت و لە لایەن گروپێکەوە " دەڤەرێکەوە " بە جۆری داتاشراو پێی بئاخڤن)) "٢" ، تەماشا ئالێرەوە دەرگای دیکە و فرە لایەنمان بە سەر دەکاتەوە بۆ خوێندنەوەی زمان لە ڕۆماندا، چونکە زمان گێڕانەوەیە، جا گێڕانەوە کێیە ئایە خودی نووسەرەکەیە یان خودی پاڵەوانی ڕۆمانەکە؟ چۆن زمان یاری پێدەکرێ لە نێوان گێڕەر و دەقدا؟ دونیایەکی سەخت دژوار لەو نێوەندەدا هەیە، خوێنەری ئاسایی درکی پێناکات، ئەوە ڕەخنەگرە بە دوای وردەواڵەکان دەگەڕێت و دەیەوێت ئەو خوێنەرەی لێ بەئاگا بێنێتەوە و چمکێک لە ئەبستمۆلۆژی بۆ پاشخانی هزری بنێرێت وکۆگای بکات، دەبێ زمان دونیای ئەفراندنی ڕۆمان جوانتر بکات، هەر نووسەرێک لە ڕووی زمانەوە بە ئەو ئاراستەیە دەچێت کە بەدرێژایی تەمەنی نووسینی وەک پاشخانێک بونیادی ناوە، جگە لە جۆری زمانی نووسینی ڕۆمانەکە، شێوەزاری ناوچەییشمان هەیە کە ئەویش بە هەمان شێوە هەڵوێستە کردنی لە بارەوە گرینگە، ئێمە لە زمانی کوردیدا

جگە لەو فرە دەرگاییەی لەماندەکردەوە، لایەنەکی دیکەیش تەنگی پێهەڵچنیوین ئەویش ڕێنووسە، کەواتە لە شرۆڤەی زمان بە " خانەقای میرزا " وردبینی دەوڵەت و خوێنەریش لە تەکمان هەناسەی دووروودرێژی هەڵبەت و کەم حەوسەڵەی نەبێت....

أ – ڕێنووس :

ئەمەی کورد لە ڕێنووسی " ئارامی " کورمانجی ناوەڕاست " سۆرانی " کێشەی زۆر زەق و دیارمان هەیە و تائێستا هیچ کام لە نووسەرەکانمان نایانەوێت بە ڕێنووسێکی یەکگرتوو یان یەکەی ڕێنووس بە خۆی پیادە بکات، ئەمە لە ڕووی یەکەی ڕێنووسەوە، لە بارەی خودی ڕێنووسیش بە گشتی ئایدیا ماکەی ڕێنووسی بەقوەدا گرتووە و بەوە بە مەتەکەیەک و هیچ کەسێک لە خەمی ڕێنووسدا نییە و تەنیا ئەوەی ئایدیاکەی بەی باس دەکات بە ڕاستی دەزانێت و گوێ لە ئەکادیمیستەکانی زمان و ڕێنووسی کوردی ناگیرێت.

" خانەقای میرزا " لە هەمووی یەکەی ڕێنووس و ڕێنووس بە شێوە گشتییەکەی بەدەر نییە، چاکتر وایە ئیدی بکەوینە نەو ڕۆمانەکەوە و لەڕوولەوە نموونەکانی بخەینە بەردەستی خوێنەری کورد، بۆ ڕای ئەمە یەکەی ڕێنووس لە (ئە) و (دە) پێشگری کردارەکانەوە دەست پێدەکات، ناکرێ نووسەر ئەم لایەنە فەرامۆش بکات، نووسەر لەم لایەنەوە سەرکەوتووانە و کارەکەی ئەنجامداوە و سەردەرکردووانە خۆی لەم لایەنەوە پاراستووە، جەغار لە دەمودووەکانی کارەکتەرەکان تەکەڵ و پەکەییەکی دروست کردووە، کە ناکرێ ئەمە باس نەکرێت، ئەمە لەدەگەڵییەوەین بە باسکردنی شەوەزار لە ڕۆماندا، لە سووچێکیشەوە باس لەم " دە " و " ئە " یەی پێش کردارەکان دەکەین..

هەڵبەتە هەر لە ڕووی ڕێنووسەوە دەچینە سەر لایەنی دیکە لەم ڕۆمانە، وشەی " دوکان " کە مەبەست لەی ئەو دوکانانەیە کە شتومەک یان کەلوپەل و خزمەتگوزاری دەفرۆشێت، ئەم دوکانە بە یەک " واو " دەنووسرێت، ئەم وشە لە بنەڕەتەوە لە ناو فارسەکانەوە هاتەتە ناو عارەب و تەنانەت خودی عارەبیش بە بە" واو " بەم جۆرە دەینووسن " دکان "، لە کوردیدا ئەمە هەمان وشەمان هەیە، وەلە بە دوو " واو " کە ئەویش " دووکان " دیارە نموونەیش شارۆچکەی " دووکان " ی سەر بە پارێزگای سلێمانییە، ئەم " دووکان " ە، مەبەست لەی دوو کان یان دوو کانییە، بە بەڵگەیش هەر لەو سنوورەدا و لە پشت شارەدەی سەرگەڵوو " سەکانیان " هەیە، کەواتە مەبەست لە دوو کانییە، بۆیە بە دوو " واو " دەنووسرێت، بە داخەوە تا ئێستا ئەم دوو وشە لە یەک جیا ناکرێتەوە لای زۆربەی هەرە زۆری نووسەرەکانمان ئەوەتا میران ئەبراهامیش هەمان هەڵەی کردووە و لە لاپەڕە (٥٤) یش دەڵێ

: ((دووکانی مام زامن دەرگەیەکی دووتاکیی گەورەی کۆنی لە دار دروست کراوە)) هەر لە هەمان لاپەڕە دەڵێ : ((ئەو ڕێژەی لەگەڵ باوکم لە باس و خواستی دووکانەکەی مام زامندا بووین)) لە لاپەڕەی دوای ئەوەیش دەڵێ : ((بەڵام ئەوەندەم لە بیرە کە پەلەم بوو زوو بگەیین و دووکانەکەی مام زامنی نیشان بدەم و …)) یان لە لاپەڕە (٥٨) دەڵێ : ((کاتێک ڕێگەم نەکەوتەوە سەر دووکانەکەی)) یانیش لە لاپەڕە (٦٢) دەڵێ : ((کاتێک پۆلیسەکان ڕۆیشتن و دووکاندارەکان هاتنە سەر لاشەکەی)) لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە لە تەواوی ڕۆمانەکە بەم جۆرە دوکانی کەلوپەل و کەرەستە فرۆشتنی بە دوو " واو " نووسیوە، هەر لە بارەی یەکەی ڕێنووسەوە لە تەنها یەک پەرەگرافدا دووالیزمی لە ڕێنووس خوڵقاندووە، کە ئەمە هەڵەیە و ناکرێت، تەماشا لە لاپەڕە (٥٣) و پەرەگرافی یەکەم بزانە چۆن " ئاوەدانبێت " و " شوێنبزر " پێکەوە دەلکێنێت و لە کۆتایی پەرەگرافەکەیش " بە جێ هێشت " دادەبڕێنێ لە یەک. ئەمە بە ڕێنووس و زمانزانەکان جێ دەهێڵم کە لەم ڕۆمانە زۆری وا بەرچاو دەکەون، پێمانوایە کاتێک نووسەرە خۆی بە کامە دەزانە زمان و ڕێنووسی لە لاگرینگ نامەبێت و جەخت لە کرۆک و مەبەست گەیاندنەکە دەکات، هەموو ئەدیبێک گەرەکە ئەوە بزانێت خوێنەر بە هۆی زمانەکەوە هەواداری ئەوە، کە زمان و ڕێنووسی تێکشکاند ئیدی هێدی هێدی ئەو ڕەواجبوونەی کادەبێتەوە، هەر بەم هۆکارەوە ئەمە لە هەموو لێکۆڵینەوەکانمان لە بارەی ڕۆمانەوە هەنگاوی یەکەممان هەڵوەستەکردن بووە لە بارەی زمان و ڕێنووس، پێمان سەیرە ڕەنگە بەرامبەرەکە جا خودی نووسەر بێت یان خوێنەر بێژێت ڕەخنەکانی لۆژیکی نین و ئەوە ڕەخنە نییە و شرۆڤەکاری نییە دەکرێت، وەلێ دبێژین لە یەکدوو لاپەڕەی حەوسەڵەت کەمەکەوە و تەواوی ئەو لێکۆڵینەوە و شرۆڤەکارییە بخوێننەوە، کە تۆ هەناسە درێژیت هەبێت بە خوێندنەوەی سەدان لاپەڕەی ڕۆمانێک، گەرەکە ئەو تەنگەنەفەسییەیش بڕەوێنیتەوە و بە دەیان لاپەڕەی ڕەخنە خۆ کۆبکەوە و ئامادە بە، ڕەخنە تەنها سەرزەنشت یان پیاهەڵدان نییە، گەرەکە هەموو پیاهەڵکدانێک وا لێکبدرێتەوە کە دەرگاکانی سنوور بەزاندنی ئەو نووسینە کڵۆمدراو و داخراون دەبێ ئیدی داهێنان ڕابگیرێت، ڕەخنە هەمیشە بە بەرەو پێشبردن و داهێنانی زیاتروزیاترە و دەرگا و پەنجەرەکان هەموو بە ڕووی داهێنان واڵا دەکات..

لە مەڕ بەدوادا چوونی ڕێنووس بەردەوام دەبین و پاشان دێینە سەر بەکارهێنانی شێوەزاری دەڤەر لە ناو ڕۆمان ئەم ڕۆمانە، دوا لایەنی ڕێنووس پرسی تیپی " ی " لە جەختکردنەوە مینائاسای " تێیش " نەک " تێش " کە ئەم ڕۆمانە پڕە لەو جۆرە لادانە لە سیستەمی ڕێنووسی

کـــوردی، نمـــوونەیش ((ئـــاواش،ل ٢١ / ئێوەش، ل٢٢ / تەش، ل ٢٧ / دووانەش،ل٢٨ / تەش، ل٣٧ / پەلەکەشـــدا،ل٤١ / حەمەکـــاکەش، ل٤٩ / ئەمەش، ل ٥٦ / مستەفاشم، ل ٥٧ / ئەستاش، ل٥٧ / با ئەمەش، ل ٥٨ / ئەمەش، ل ٦٦ / ئەوەش، ل ٥٩ / تەهاش، ل٨٩)) ئەمانەو دەیان ووشەی دیکە کە پێویست دەکـات پیتـی " ی " بە دابنرێـت دانەنـراون کە دەبوایە وا بنووسرابان ((ئاوایش، ئێوەیش، تەیش، دووانەیش، تەیش، پەلەکەیشدا، حەمەکاکەیش، ئیمەیش، مستەفایشم، ئەستایش، با ئەمەیش، ئەمەیش، ئەوەیش، تەهایش)) مەبەست لە زیاتر پێداگرتن لە سەر ئەم پیتـی " یە، ئەوەیە کە دەبێ ئەمەیـش وەک نەتەوە و گەلانـی دی، نووسین لە ئاخاوتن جیا بکەینەوە، ئەوەی کاک میران نووسیویەتی، شیوازی ئاخاوتنە نەک نووسین، کەچی هەر بۆ خۆیشی ئەم لایەنەی لە ژێر شوێنی دیکە ڕاست کردۆتەوە و ئەو پیتی " ی " یەی نووسیوە، وەک ((سەاویشی، ل ١٩ / مام زامنیش، ل٢٨ / ئەویش، ل٣٤ / منیش، ل٣٧ / مالیکیش، ل٣٩ / جەلالیش، ل٤١ / پشووەکانیشدا، ل٤١ / ئەویش، ل٤٥ / سێ قاتیشی، ل٤٧ / قادریش، ل٤٨ / تریش، ل٥١ / زمانیشی، ل ٥٨))
ئەمانە نموونەیەک بوون لە دەرچوون لە سیستەمی یەکەی ڕێنووس، ناکرێ بە دوو شێواز ڕێنووس لە دەقێکدا هەبێت، نەمازە بۆ نووسەرێ دیـار و بەرچاوەکـان. هەنـدێجار نەبـوونی ئەو (ی) دەبێتە هۆی گۆڕینـی مانـای وشەکە، بۆ نمـوونە (گەشـت) ئـاخە مەبەسـت لە گەشتکـردنە یـان گەڕیشتنە، هەر بۆ خۆی ئەم وشەی بەکارهێنـاوە، لە نووسینەکی جەلالی میرزا کەریم دەڵێ((کەی گەشتمە لات شەرتبێ سەرم دابنێوەنم بۆ ئەو عەشقەی منی ئاوا ئاوارە کرد))ل٢٠٦، بۆیەای ئەمە دەبووایە لە خودی نووسینەکە بنووسرابا " گەیشتمە " نەک " گەشتمە " سەرەڕای ئەوە دەمودوو نییە و لە ناو ڕێمانەکەیشدا نووسینه… جگە لەوەیش هەندێ وشە هەن کە بۆ خۆیان دەبێ بلکێندرێن بۆ یەکەوە کەچی جیاکراونەتەوە وەک " لا چاو " لە لاپەڕە(٦٠) وشەی دیکە هەن وەلە ئەمە لەم ڕووەوە هەڵوەستەی خۆمان کرد و هەر لە زمان دەگوازینەوە بۆ لایەنەکی دیکە..

سەردار میرزا جاف
شاعیر و ڕەخنەگر، ئەڵمانیا

بەشی دووی تیرۆژە چیرۆکەکانی پێشوو.. نەوزاد بەندی

——— ———

—— گەروی هورموز 2 ——

سەری مانگی داهاتوو، لەگەڵ مژدەی دابەزینی لیستی موچەدا، دوو سەد دۆلارەکەی بۆ دەرمانخانەکەی کاک دکتۆر ژمارد و خۆی گەیاندەوە کلینیکەکەی کاک دکتۆر بۆ ئەوەی ڕێنمایی خواردنی ئەم دەرمانە گەوهەرە گرانبەهایانە لە شەخسی خۆیەوە وەربگرێ..
کاک دکتۆر ووتی : زۆر باشە، ڤایرۆسی جگەری جۆری A ت هەبوو، زۆر ئاسانە، وابزانم ئێستا خۆت بە تەبیعەت چاک بوویتەتەوە، چونکە ئەم دەرمانانە پێش مانگێک بۆم نوسیت، لەگەڵ ئەوەیشدا، قەیناکا بیانخۆ ..
مامۆستا ووتی: واتا ئەتوانم نەیخۆم و بیگەڕێنمەوە بۆ سەیدەلیەکە ؟
—— نا ..نا .. لێت وەرناگرنەوە، تازە لێیان نوسیوە، بیانخۆ قەینا ..زەرەری نییە !
هێڵکارییەکی جگەریشت بۆ ئەکەم، دڵنیایشم چاک بوویتەتەوە، بەڵام بۆ ئەوەی زیاتر دڵنیا بینەوە، ئەو هێڵکارییەیشت بۆ ئەکەم ..
وایزانی هێڵکاری تەنها وەک سکێچی مەدەلێک وایە، دوو سێ هێڵ و خاڵ و کەوانەیە …
کە لە سکرتێری کاک دکتۆری پرسی : هێڵکاری جگەر چەنە و به چەنە ؟
—— نرخەکەی دوو سەد و حەفتاو پێنج هەزارە ..
مامۆستا تاسەکی بردەوە و سەری کەوتە خولخواردن و … دای بە زەویدا.

—— خانەنشین 2 ——

لەگەڵ ئەوەیشدا نەیدەویست دان بەو بێ ئامانجییەی خۆیدا بنێت، سەیرێکی چوار دەوری خۆی کرد، بۆی دەرکەوت بەیاخی خانووەکە لە مێژە کاڵ بۆتەوە و ئەم ئاگای لێ نەبووە یان ڕاستتر دەوامی ڕۆژانە نەیهێشتووە هەست بەوە بکات .. هەروەها لەزگەی کەوانتەرە باڵەن پرۆسەکە هەڵیداوە و .. ژمارەیەکی زۆر لە سپۆت لایتەکانی بنمیچەکان سووتاون و .. ڕاخەری کەپسی ماڵەکەیش تەواو کۆن و زبر بووە و کاتی گۆڕینی هاتووە ..

بەو جۆرە خۆی لە بێداریی و نەخەوتن قوتار کرد.

ـــــ ماندوو 2 ـــــ

ویستیان تاکسییەک بگرن، بە ڕێکەوت پزیشکەکی هاوڕێیان بینی، لە دواوە هەردوو بن باڵی توند گرت و بە هێزەکی زۆرەوە پاڵەپەستۆی خستە سەر پشتی، خواردنەکەی قوڕگی دەرپەڕی ..
سوپاس بۆ خوا ..
بەڵام لەو پاڵەپەستۆیەدا تۆپی قۆڵێکی دەرچوو، بە پەلە گەیاندیانە فریاکەوتنی خێرا، ئیتر نازانم چی لێ بەسەرهات.

ـــــ شتی سەیر 2 ـــــ

بەیاری دا ئیتر نەچێتە ئەو باخە و لە کافیتریاکەی دانەنیشێ.. ئە ئاخر ڕاست و لۆژیکی نییە بەو هەموو نەخۆشیی و تەمەن و نەهامەتییەوە، وەک سەردەمی زانکۆ ببێت بە داوی نیگاکانەوە..
دوای دوو ڕۆژ، خۆی نەگرت و گەڕایەوە بۆ باخەکە .. کەچی ئەوی نەبینی ..
دوای ئەوەیش بە هەفتەیەک، بەردەوام ئەچووە باخ و کافیتریاکە، ئەو دیار نەبوو ..
ووتی : سوپاس بۆ خوا، لەوەیش ڕزگارمان بوو!
بەڵام چاوی و دڵی شتەکی تریان ئەووت، شتەکی تەواو جیاواز ..
تۆ بڵێی کارەساتەکی بەسەر نەهاتبێ؟ یان گەشتەکی خێرا ..نەخۆشییەک ..پرسە و ..نەهامەتییەک ؟ !!

ـــــ دوو پێتە 2 ـــــ

لە دڵی خۆیدا ووتی : دەی قەیناکا، هەندێ کەس هەن کەسایەتییان بەو جۆرەیە، وشک و کەمچیکەدانن .. تاقەتی کەسیان نییە و ناتوانن هیچ ڕەخنەیەک قبوڵ بکەن، ناتوانن دوو قسەی خۆش بکەن و لەناو تەنیایی و گۆشەگیرییدا ژیان ئەگوزەرێنن ..
لەو کاتەدا پیاوەکی تر هاتە ژوورەوە، لەوە ئەچوو ناسیاوی بێ، بە پێچەوانەی لەکدانەوەکەی ئەمەوە، خانمی بەڕێوەبەری خانەنشینی دەست بە موستیلە و ئەیە و ئایفەن حەقدە، ڕاستە پێ ڕاپەڕی و ڕوخساری گەشایەوە:
– بەخێر بێی کاک توانا، سەرچاومان هاتیت، فەرموو دانیشه ..هەموو لایەک باشن، بەچی خەت هاتیت، خەم بەم تەواو ئەکردیت، یاخوا بۆ خێر بێی، چا ئەخۆیتەوە یان قاوە؟

کە سەیری ئەو توانا ناوەی کرد، نیو تەمەنی ئەمی نەبوو، نیشاندانی

ئەو هەموو ڕێزە، پەراوێزخستن و به ڕوودا هەڵشاخانەکەی ئەمی کرد بە دوو ئەوەندە و زیاتر ..
ویستی پێی بڵێ : ئایا نەدەکرا نیو ئەوەندە یان چارەکە ئەوەندەیەکی ڕێزت لەو کاک توانایه گرت، لە منیشت بگرتایه؟ من کە یەکەم و دواجار□ ب□مە ژوورەکەت و ئیشم پێت بێ ؟

بەڵام هیچی نەووت.

شەڕە جنێو 2

خوا بەوە ڕەحمی کرد، شەڕەجنێوی ئەو زانایانە لە تۆڕی کۆمەڵایەتیی و لەسەر ئینتەرنێت بوو، ئەگینا ئەگەر ئەمانە لە ژوورێک یان لە هۆڵێکدا بوونایە، یەکتریان قەتڵ و عام ئەکرد و لافاوی خوێن هەڵئەستا ..
یەکێکیان لە بەریتانیا و ..یەکێکیان لە هۆڵندا و ..یەکێکیان لە قەیەفەری و .. چوارەم و پێنجەمیان لە چەمچەماڵ و کفرییەوە هاتبوونە سەر ه□□□ی گ□رمی ش□□□ه جنێو.

ئەو ڕۆژە 2

ئیتر بڕیاری دا بە تەنیا بچێ بۆ پیاسە، بە تەنیا بچێ بۆ گەشت.. بە تەنیا لە کافیتریا و چێشتخانە دانیشێ و .. بچێ بۆ شانۆ و سینەما و گەلەری..
هەستی کرد بەو جۆرە پارە و کاتێکی زۆری بۆ ئەگەڕێتەوە ..پێشتر ئەگەر کاتی کۆبوونەوە یان گەشتەکەیان سەعات حەوت بووایە، ئەم چارەک کەم حەوت لەوێ بوو، کەچی ئەوان حەوت و نیو یان چارەک بۆ هەشت یان نۆ و دە خولەک پەیدا ئەبوون، تەنانەت ڕۆژێکیان ئەوەندە زوو بوو، لە ڕێ سەگەلی پڕۆژەیەکی حیزبیی چنگ لەسەر شان هەڵیانبڕیبوو، خوا ڕەحمی کردبوو نەبوو بوو بە ددانیانەوە ..
هەروەها پارەی خواردن و ئۆتۆبیس و زۆرشتی تر بەسەر ئەمدا ساغ بۆوە و ئەوان خۆیانیان لێ کەڕ ئەکرد.

تەنازول 2

ئیتر گەشتەکانیان بۆ هەتا هەتایە کۆتایی هات..بەرە بەرە پیر ئەبوون و ..بەڵام هەربە گوڕ و تینەوە سەرقاڵی پەڕاوێزخستنی یەکتری و بە هیچ نەزانینی یەکتری و ..کاری فیرعەونیی و قارونیی ڕۆژانەی خۆیان بوون.

نەوزاد بەندی

ڕنینەوەی پرچی مێژوو.. شیعری عەباس ئیسماعیل حەمەد

عاجباتیە
لەمێژە هەین
بوونێکین
لە هیچ بوونێک ناکەین
کوردین
خەنجەرمان دەبانە بۆ یەکتری
زمانمان ڕەوانە بۆ سڕینەوەی خود
لە هەر گەڕەکێک
مزگەفتمان هەیە
مەکتەبمان هەیە
هێشتا چۆڵە
لە خۆم غەریبێ
هەراش نا بێ
هۆشەمەندیی کورد

عەباس ئیسماعیل حەمەد
19-10-2026